Novi dni

Ціна: 40 центів

НОВІ ДНІ

· NOWI DNI ·

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ МІСЯЧНИК

РІК VIII СІЧЕНЬ — 1957 — JANUARY Ч. 84

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

Рильський Максим — Різдвяний сонет 1
Ситник Михайло — З нових поезій 1
Риндик С. — Терентій Трохимович Тарадайка 2
Юриняк А. — Любов — Смерть — Життя 4
Смотрич Ол. — Три оповідання 7
Гаран Є. — Як творилися сузір'я 10
Гринько Дм. — Майстерність Остапа Вишні 11
Винниченкові листи до О. Смотрича 14
Степ Павло — Дівочий манастир 15
Сосновський М. — Українці в Польщі борються за місце під сонцем 17
Химич М. — Луганський металюргійний завод 21
Воронько Платон — Під Новий Рік 25

Список авторів та інші дрібні матеріяли

НА ПЕРШІЙ СТОРІНЦІ ОБКЛАДИНКИ:
Різдвяна ніч в Україні

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

Грушецький Дмитро, Чікаго, Ілл., США 8
Гава Ніла, Форт Вілліям, Онтаріо, Канада 7
Середюк Петро, Банкстовн, Австралія 7
Донченко І. О., Чікаго, Ілл., США 6
Стрілецька Марта, Монтреаль, Канада 2
Крамар Андрій, Торонто, Канада 2
Китаста Галина, Детройт, США 2
Плітас О., д-р, Кален, Мерілянд, США 2
Розгін Євгенія, Детройт, США 2
Поліський Андріян, Валенсія, Венецуеля 1
Шахів П., Порт Альберні, Бр. Кол., Канада 1
о. О. Костюк, Норт Суррей, Бр. Колюмбія 1
Неліпа Василь, Торонто, Канада 1
Трильовський Петро, Едмонтон, Канада 1
Міяковський В., Нью Йорк, США 1
Луппо Анатолій, Чікаго, Ілл., США 1
Филипович К., Міннеаполіс, США 1
Перчинська Люба, Міннеаполіс, США 1
Горгота Ада, Торонто, Канада 1
Ковальчук І., д-р., Чікаго, Ілл., США 1
Стрювер Анатоль, Торонто, Онтаріо 1
Л. Ж., Міннеаполіс, Мінн., США 1
Михайлова Анна, Перт Амбой, Нью Джерсі 1

НА РОЗБУДОВУ ЖУРНАЛІВ ЖЕРТВУВАЛИ:

Тополюк Лев, Міннеаполіс, Мінн., США 3.00
Боднар Антін, Порт Альберні, Бр. Кол., Канада 1.00
Павлишин Михайло, Гамільтон, Онт., Канада 10.00
Шахів Петро, Порт Альберні, Бр. Кол, Канада 4.00
Гриневич Галина, Сан Франциско, Каліф., 2.00
Найда Михайло, Кливленд, Огайо, США 1.50
о. О. Костюк, Норт Суррей, Бр. Кол. Канада 1.52
Лугина Галина, Гамільтон, Онт., Канада 2.00
Флорова Марія, Торонто, Онт. 2.00
Шкребець Григорій, Чікаго, Ілл., США 3.00
Михальчук Н., Армстронг, Онт., Канада 1.00
Свириденко Петро, Форт Вілліям, Онт. 2.00
Михайлова Анна, Перт Амбой, Нью Дже., 3.00
Рибальченко М., Сиракузи, США 3.00

Як видно із списків, допомога не зменшується. Осіб, які не знайдуть себе в цих списках, а повинні б тут бути, прошу врахувати, що у зв'язку з святами це число було здано в друк трохи передчасно — ще 16 грудня, тому приєднання нових передплатників і пожертви, які надійшли після 16 грудня, проголошені бути не могли. Проголошу їх у лютневому числі.

Дуже мене тішить, що багато читачів озиваються і помагають "Новим Дням". Прошу й решту читачів не нехтувати моїм проханням. Коли Ви будете сидіти за різдвяним столом і випивати по добрій чарці і доброї горілки з дуже добрими людьми (хто б то пив з недобрими і недобру горілку та ще й не з доброї чарки!), то вже не забудьте тому доброму Вашому другові нагадати, що "Нові Дні" і "Соняшник" коштують у США тільки 1 (один!) цент на день, а в Канаді й того менше — 0.83 цента на день! Я не вірю, щоб добрий чоловік (а особливо жінка!) не зрозуміли, що то справді мала сума і щоб вони навіть на Різдво пошкодували того одного цента, заробляючи за день від тисячі до двох і більше центів. Нехай вони навіть передплачують і 2-3 часописи, то який же це відсоток свого заробітку вони "викинуть" на культуру?..

Нема сумніву, що коли захочете, то одного передплатника завжди приєднаєте. Це стосується також і до вінніпезьких та монтреальських читачів, які щось не дуже то квапляться помагати журналові. У Вінніпезі "кругло" понад сорок тисяч українців, шлю я туди коло ста журналів. Невже ж решта — 39.900 осіб — не вміють читати? Я боюсь навіть подумати, що вони не хочуть читати! Те саме і в Монтреалі та в Лашін — ніби там крім Марти Стрілецької і Анатоля Білоцерківського нема жодного приятеля "Нових Днів"... Не вірю. Що ні, то ні — не повірю!

Ну, а тепер бажаю всім, знайомим і не знайомим, читачам (а особливо найпрекраснішим і найсимпа-

(Закінчення на стор. 31-ій)

"НОВІ ДНІ"

Універсальний ілюстрований місячник.

Видає в-во "Нові Дні", головний редактор П. Волиняк.

Умови передплати:

Канада — річна: $3.00, піврічна: $1.75
США — річна: $3.50, — піврічна: $2.00 американських.

Зміна адреси: 10 центів (можна канадійськими поштовими марками).

Замовлення і гроші слати на адресу:
NOWI DNI, Box 452, Term. "A"
Toronto, Ontario, Canada.

НАШІ ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Англії:
A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London, W. 11, England
Передплата: річна — 1½ фунта.

В Австралії:
S. Krywolap, Box 1586 M. G. P. O. Adelaide, South Australia
Передплата: річна — 1½ фунта.

В Аргентині:
"Peremoha", 25 de Mayo 479 (26),
Buenos Aires, Argentina
Передплата: річна 25 пезів, піврічна 15 пезів

"NOWI DNI", a Ukrainian Monthly.
Editor: Petro Wolyniak.
Address:
Nowi Dni, Box 452, Term. "A", Toronto, Ont., Canada

Authorized as second class mail, Post Office Dept., Ottawa.

Printed by: Polish Alliance Press Ltd., Toronto, Ont., Canada.

Максим **РИЛЬСЬКИЙ**

РІЗДВЯНИЙ СОНЕТ

Незмінний свідку пращурів моїх,
Золотооке небо! Ясний світе!
Тобі мої замислені привіти,
Акорди перші співів різдвяних.

Казки ієрогліфів золотих,
Незримих рук усім видимі квіти,
Як бачить вас і серцю не радіти,
Як не забуть усіх турбот земних.

Під дальній звук урочистого дзвону
Ви воскресили вбогий Вифлеєм
І схилену над яслами Мадонну.

Ви світите перед великим днем
Над бідною кривавою землею —
Нового світу новою зорею.

("Синя далечінь")

Михайло **СИТНИК**

З нових поезій

***

Пришліть мені, хоч грудочку землі,
Піднесену з прикиївського саду,
Бо ж вірші в'януть, мов підбиті градом,
На чужині у холоді і млі.

І я на повні груди удихну
Той життєдайний запах чорнозему,
І нова радість у житті моєму
Прокинеться від затяжного сну.

І зацвітуть ромени й чебреці,
Впаде роса мого ясного ранку,
Як при прощанні там, на полустанку,
У матері сльозинки на лиці.

Я поцілую вивітрений слід
Наївного, ще першого кохання —
У спогаді, що мов зірниця рання,
Повернена промінням на схід.

І покладу я серце на папір,
Мов на вогонь листок живий, тремтячий —
І для любови, росту і для вдачі
В поезіях моїх не буде мір.

Мої бажання в цих краях малі,
А кревний край вдалі, немов принада...
Пришліть мені хоч грудочку землі,
Піднесену з прикиївського саду.

***

П. Карпенкові-Криниці

Минають дні вогкі холодні, чорнії
І ти уже нічому тут не рад...
І непорушні пальми Каліфорнії,
І Ніягари бурний водоспад.

І береги Атлантику, і пристані,
Тунелі, хмародери і мости, —
Мов сторінки у книзі перелистані,
Мов наспіх перечитані листи.

Усе неначе мертва декорація,
Хоч і життя вируе, хоч і рух.
Натомлений нелюбленою працею,
Немов осліп до всього ти й оглух.

Нема тут грунту для твойого вибору
І в кожен край, що на твоїх путях, —
Заходиш ти, як у ворота цвинтару
Із трепетним, важучим почуттям.

І хоч не пахне тут сирою глиною,
Й очей твоїх не муляють ями,
Мізерною нікчемною людиною
Себе ти почуваеш між людьми.

І ти не радий навіть і достаткові,
І мозолем зароблениm грошам, —
Бо в Києві, у Львові чи у Харкові
Зосталася навік твоя душа.

Зосталася, як птиця, що до вирію
Була не всилі крила піднести,
І ти без неї мучишся і хиріеш,
Обходячи незбагнені світи.

Ти животієш, ти ще хочеш дихати,
А дні твої, як чорні лебеді,
Напоені украй журбою тихою,
Пливуть у даль по льодовій воді.

УСІХ НАШИХ СПІВРОБІТНИКІВ, КОЛЬПОРТЕРІВ ТА ЧИТАЧІВ ВІТАЄМО З СВЯТОМ РІЗДВА ХРИСТОВОГО ТА БАЖАЄМО УСПІХІВ У НОВОМУ РОЦІ.

ХРИСТОС РОДИВСЯ! — СЛАВМО ЙОГО!

Редакція

А ти стоїш, мов сирота покинутий
На роздоріжжі, клонячись вітрам,
І ти не знаєш, чи колись доплинути
Тим лебедям до рідного Дніпра, —

Де солов'ї, каштани і півонії,
І де відкриті у людей серця,
Де родиться весна, немов симфонія
Безсмертного усесвіту Творця;

Де райдуга над дніпровою кручею,
Немов рука Господня на плечі,
І де лежить твоя душа замучена,
Занадто довго вже тебе ждучи.

**
*

Дівчата лущили квасолю
Біля повітки на току
І пісня радости і болю
Губилася у вишняку, —

Де я застиг в траві по-пояс,
Щоб вислухати до кінця, —
Як б'ються піснею ясною
Дівчат закохані серця.

Я ніби пив цілющу пісню,
Що линула з дівочих вуст,
Мов з джерела водицю прісну,
Зачерпнуту в хрупкий храбуст.

У ній і слава, і кохання,
Розлука, зустріч і відчай,
І солов'їне щебетання
І весь божественний мій край.

...Багато літ вже одцвілося
Я вже не стріну тих дівчат.
Та їхня пісня кличе й досі
Мене настирливо назад, —

Туди, де родиться у болях
Коротке щастя на віку,
Туди, де лущили квасолю
Мої дівчата на току.

**
*

Чи я коли туди приїду,
Де молодість моя цвіла,
Де вже нема мабуть і сліду
Мого убого житла.

Чи я коли нап'юсь водиці
Під вільхами із джерела,
Де в полудень мені зигзиця
Літа лічити почала?

Чи я коли іще плистиму
На хвилях теплого Дніпра,
Де Київ мій неповторимий,
Де Володимира гора?

І щастя юністю натхненне
Де загубив я на бігу, —
Щоб зогрівало замість мене
Мою Вітчизну дорогу.

С. РИНДИК

Терентій Трохимович Тарадайка

(Закінчення з попереднього числа)

— Не бути тобі, Терентію Трохимовичу, українцем. Ой, не бути! — говорив у розпачі, в сотий раз відбудовуючи в голові розсипану будівлю слів.

Є багато читачів, що в той час, як Терентій Трохимович учив словник Терпила, були заняті важнішими справами. Очевидна річ, що не було в них ні часу, ні цікавости приглядатися, як тоді Терентії Трохимовичі мучились.

"Яка краса відродження країни"! І справді, багатьом було дуже радісно відроджуватись. Але багатьом таки важко. Кожна дрібниця ставала на перешкоді, а особливо мова. І треба було одночасно і словники гризти, і соціялізм вивчати, і аграрне питання розв'язувати, і державу будувати. Не дивниця, що люди звихались, як мухи в окропі. Нехай же нам наші діти не дивуються, що ми так скапарили справу.

А з Терентієм Трохимовичем було таки зле. Минув тиждень, може два, поступ у науці був пренікчемний, а тим часом очі йому набубнявіли й почервоніли, як у бельгійського крілика. Тонкий сон скидався більше на гарячку, ніж на сон, бо раз-у-раз миготіли в голові стовпці слів, що роями розлючених бджіл гонились за Терентієм Трохимовичем і жалили його в самий мозок. Від страху й болю Терентій Трохимович безперестанку прокидався. І справдилося на ньому сказане в Еклезіясті: "Від великої мудрости багато печалі". Нераз серед ночі він зривався, мочив голову холодною водою, але це і не помагало йому, і не шкодило.

— Дурію! — вирішив нарешті Терентій Трохимович.

А вирішивши це, злякався і постановив покинути науку. Та показалося, що й це не легко. Викувані слова все одно не давали спокою. Чи то вже так наламався язик, чи хтось наслав уроки, але Терентій Трохимович раз-у-раз ловив себе на тому, що скандує слова.

— А бий тебе трястя та очерета! — плював і відрухово стирав ті слова долонею з чола на самий кінець носа.

— Дурію!

Терентій Трохимович вибрався нарешті на свіже

повітря, у надії, що настирлива причепа десь по дорозі затратиться. Ідучи вулицею, старався думати про сторонні й далекі речі, але раз-у-раз забувався і повторював ті самі слова, починаючи їх з того самого кінця. Не виключена річ, що може б справді настала якась поруха розумів, якби на щастя не зустрівся зі своєю колишньою коханою.

Побачивши Терентія Трохимовича, дівчина обізвалась до нього:

— А що це ви мелете?

Терентій Трохимович подивився на дівчину. Був змучений, блідий і виглядав жалісно. Дівчині стало аж шкода хлопця. Підійшла, подала руку і потягнула за собою.

— Що це з вами, Терентію Трохимовичу? Що це ви робите? Вірші деклямуєте?

— Вчуся української мови.

— Отакої! А то навіщо?

— Записався до українців.

Дівчина подивилась на Терентія Трохимовича тісним зашморгом.

— Слухайте, Терентію Трохимовичу. Ви раз-у-раз викидаєте якісь фокуси. То до есерів записуєтесь, то знов до українців. Самі не знаєте, що робите. Хіба ж так можна?

Терентій Трохимович знизав плечима. Хотів знайти якесь виправдання собі, але не спромігся і тільки сказав:

— То ж бо і є, що в мене голова, як жебрацька торба: все приймає, що б хто не кинув...

А за хвилю додав:

— А де правда, Господь його знає.

— Треба, Терентію Трохимовичу, думати, — сказала з притиском дівчина.

— Та знаю, що треба думати, але... мабуть, не знаю, з якого кінця заходити.

Щирість Терентія Трохимовича зворушила дівчину, вона взяла його під руку і лагідно сказала:

— Терентію Трохимовичу! Перш за все треба розуміти своє соціяльне становище.

Терентій Трохимович видивився на дівчину...

— Так, так. Соціяльне становище. Бо, на підставі науки історичного матеріялізму, тільки соціяльне становище визначує свідомість людини. Розумієте?

— Розумію, — глухо збрехав Терентій Трохимович.

— Ах, нічого ви не розумієте. Нічого ви не розумієте. Так же ж не можна, Терентію Трохимовичу! Життя ж таке цікаве. Все йде вперед. Ось за кілька днів усе старе буде остаточно зруйноване, а на його місці, на його руїнах постане новий світ, нове царство — царство соціялізму. Ось побачите!

Дівчина запалилася. Дивлячись на неї, Терентій Трохимович почав відходити. Пригадалися йому недавні ще, золоті хвилини кохання... Пригадалася гітара і ніжний спів "В чарах кохання моє дівування"... Тоді так само горіли в неї очі і лице. Так само слова її були теплі, теплі.

Дівчина говорила. А Терентієві Трохимовичу вже здавалося, що старе вертається. Боже, Боже! Він зачаровано дивився на кохану, не чуючи зовсім, що вона говорить. А дівчина говорила, мов співала. Хвилинами, не ставало їй духу. Спинялася, тяжко віддихала, щоб зараз же ще краще заспівати. У словах її розцвітало царство соціялізму, а в очах і серці стояв кучерявий парубок, що оце недавнечко з'явився був на один вечір, провозгласив євангелію марксівської правди і зник, мов фантом, залишивши в душі дівчини свій чарівний образ у сполуці з чарівним образом царства соціялізму. Терентій Трохимович цього не знав. Був певен, що вернулося старе, і влучивши момент, щоб ніхто не побачив, поцілував дівчину в руку.

А поцілувавши, злякався. У голові блиснула згадка, як ця сама дівчина сказала колись різким, ворожим голосом, що не такий тепер час, щоб... Думав, що знов вибухне гнівом, відштовхне його з ганьбою, покине і піде. Але... нічого! Жадної реакції незадоволення. Тільки голос її забренів ще пристрастніше.

Терентій Трохимович, пропустивши часинку, знов не стримався і знов поцілував їй руку. Дівчина глибоко зідхнула і промовила:

— Не треба, Терентію Трохимовичу...

Та Терентій Трохимович почув у її голосі колишні, незабутні оксамити і нестримно припав устами до її руки.

— Не треба, Терентію Трохимовичу... — безсилим, майже беззвучним голосом благала дівчина. — Не треба...

Але Терентій Трохимович був уже невблаганний. Пісня про майбутнє блаженство в царстві соціялізму стихла, зате залунала пісня молодости. Під звуками цієї пісні розвіялися геть усі слова з Терпила...

Дівчина мигком переконала безмірно щасливого Терентія Трохимовича, що українська мова — чистий шовінізм і підступна зброя в руках капіталістів і їх націонал-буржуазного охвістя; що Терентій Трохимович належить до великої армії світового пролетаріяту; що пролетаріят на підставі наукового соціялізму батьківщини не має; що всі фабрики і машини мають бути обов'язково і остаточно соціялізовані і мусять перейти в руки робочого народу; що аж після того всі стануть братами і не буде вже ні москалів, ні українців, ні жидів, а всі будуть однакові.

Після цього Терентій Трохимович втрете записався до нової партії — партії соціяльних демократів. Радости мав повні груди і хотілося йому якнайбільше догодити своїй коханій. Тому читав книжку за книжкою, так що дівчина ледве встигала обмишляти його матеріялом.

І було їй дуже мило й любо бачити, як під її впливом Терентій Трохимович політично формувався. Почуття радости полонило її. І згідно з давньою жіночою традицією це почуття виливала вона тим способом, що раз-у-раз мліла і падала хлопцеві на руки. Це ще більше заохочувало Терентія Трохимовича. Хоч у голові, крім мряки, нічого не було, але серце було повне незбагненної мішанини соціял-демократичного марева і кохання.

Минуло літо, минула осінь. Вже Терентій Трохимович перечитав "Цар голод" Баха, "Політичну економію" Богданова, ба, вже приступив навіть до "Капіталу" Маркса, як... ні сіло, ні впало — од-

ного дня заявила йому кохана, що соціял-демократична ідеологія, якщо добре розібрати — ідеологія соціял-патріотична і в суті речі зрадницька... Кучерявий парубок чомусь більше не показувався, а його образ в уяві дівчини заступив блискучоокий молодець розхрістаний на тілі і на душі апостол Леніна.

Передчуваючи щось недобре, Терентій Трохимович слухав дівчину з тривожним серцем. До нього підступив страх, що дівчина знову покине його. Але скоро з полекшою почув, що тільки більшовицька партія є вірним оборонцем інтересів пролетаріяту. Довідавшись про це, Терентій Трохимович зрадів і тільки висловив жаль, що стільки часу витратив на читання зрадницьких книжок.

Після цього Терентій Трохимович покинув соціял-демократичну партію і прийняв нову політичну концепцію. Але... скоро переконався, що ця концепція не допускає ніяких жартів. Коли українські есери дуже нагадували Терентієві Трохимовичу тих добрих козаків, що їх бачив колись на театральних виставах; коли вони при кожній нагоді співали пісень, або сперечались за мову, котра ліпша, полтавська чи київська; коли есдеки також при кожній нагоді глибокодумно згадували, що сказав з того чи тамтого приводу який небудь їх рабин — Карло Кавтський, чи Отто Бавер, чи інші, то більшовики жадною такою поезією не займались. Вони просто затягнули його до злодійської роботи. У гурті підозрілих типів підкрадався Терентій Трохимович ночами до військового складу і з допомогою самих вартових витягав звідти рушниці, набої і навіть кулемети. Потім усе це розносив по жидівських закамарках, напівмертвілий від страху.

Але на цьому не скінчилось. Бувши від природи понад міру тихим, лагідним, нездібним навіть хруща скривдити, маючи вдачу майже меланхолійну, скоро під диктатом нової віри примушений був Терентій Трохимович пуститися на страшні діла.

Одної темної ночі дали йому в руки рушницю, оперезали напоперек і навхрест пасами набоїв, причепили збоку бомбу і повели проти буржуазних виродків. Даремно Терентій Трохимович намагався доказати, що він звільнений від військової служби на підставі 63 статті, пункт А (поруха серця), — не помогло! Командарм настукотів, Терентій Трохимович скулився і пішов. Поглядаючи косооком на гемонську бомбу, що висіла збоку, він прокрадався в купі москалів, жидів, латишів, китайців і різного іншого інтернаціоналу переулками міста, маючи останню надію, що десь по дорозі вимкнеться з купи, чкурне і вирятується від видющої смерти. Але надія не справдилась...

На розі одної вулиці несподівано затарахкотів кулемет, і не вспів ще Терентій Трохимович збагнути, що сталось, як почув гарячі швайки по всьому тілі і впав на пішохід.

Уранці інтернаціональна армія лежала покотом, розкидана по різних місцях вулиці, а серед полеглих був і Терентій Трохимович, оперезаний, мов дружба, стрічками набоїв, з бомбою на боці. Рушниця лежала оддалік. Приходили люди і дивились. Знайомі пізнали Терентія Трохимовича і не виходили з дива:

— Подумайте тільки: Тарадайка — більшовик!

А. ЮРИНЯК

Любов — Смерть — Життя

Це було на фронті великої війни. В кулеметну чоту нашого батальйону, після жорстоких боїв, що забрали нам половину людей, прислали поповнення — самі молоді хлопці 18-19 років.

На їх щастя, бої цілком ущухли і абсолютна тиша тривала майже місяць. Прибулі хлопці цілими днями розпитували нас, старших бійців, про різні фронтові пригоди і пережиття. Майже кожен молодик був, як тоді казали, "підшефним" котрогось із старших, якого завжди держався в позаслужбові години і, сказати б так, навчався "вояцької політграмоти", що нічого спільного не мала з набридлим бубнінням сторожів партійної моралі — політруків.

У мене "підшефним" був 19-літній Василь Терпенко — соромливий, тихий юнак з мрійним поглядом сіро-блакитних очей. Нікого з родичів у Василька не було: сім'я його батька померла 1933 року з голоду, його забрав був до себе учитель, що також вже помер — перед самою війною. Учитель той допоміг хлопцеві вступити до школи ФЗН, де він мав повне утримання.

Василько мені дуже сподобався, як і я йому, і незабаром між нами встановились відносини близьких друзів, хоч у звертанні до мене він чомусь волів таки "ви". Була у Василька наречена, від якої він раз-у-раз діставав дуже милі, зворушливі листи.

З якогось часу я помітив, що мій Василько частенько вибирається на прогулянки сам, без мене. При цьому якась незвична журба і заклопотаність позначили досі безхмарне обличчя юнака. Спочатку він не хотів мені сказати — в чому справа. Потім, дуже соромлячись, виклав мені свої турботи: його останній лист до Галі (так звалася його наречена), як видно, до неї чомусь не дійшов. І ось вона на днях прислала йому листа, писаного у формі гарного вірша. Йому дуже хочеться відписати Галі теж віршовано. Проте він ось уже третій день морочиться — і нічого путнього в нього не виходить.

— Мені соромно вам докучати, — завершив свою мову Василько. — Але коли б ви згодилися мені в цьому помогти... Я читав ваші поезії ще вдома...

— Я завжди радий помогти тобі, Васильку. Але, насамперед, я мушу прочитати Галин лист до тебе... Чи сам мені ти прочитай...

Василько зразу ж сягнув у кишеню.

На листку поштового паперу, чепурно обведений рамочкою кольоровими олівцями, дбайливим письмом, був виписаний вірш:

"Ой печаль, Василько: лист тобі послала,
А одвіту й досі — місяць вже — нема.
Чи забув, коханий, рідну свою Галю?
Чи — хай Бог боронить! — недуга яка
І лежиш в шпиталі? І не бачиш Галі,
А навколо тебе — сльози, кров і тьма?..
Напиши, щоб знала, щоб Бога благала —
Без тебе ж, Василько не зможу я жить...
З думкою про тебе день стрічає Галя,
З думкою про тебе — ніч мені біжить.
Часто мені сняться квіти лугові
(Пам'ятаєш — рвали разом їх колись!).
А тепер луги ті вкрили сніговії,
І гаї безлисті сумом попнялись...
Будь же, милий, бачний, в небезпеці, бою.
Поможи нам, Боже, волю захистить!
Пам'ятай, що серцем завжди я з тобою,
Що без тебе, любий, я не в силі жить!.."

Вірш мені страшенно сподобався. Як живі встали в моїй уяві юнак і дівчина серед моря лугової зелені та квітів. Я тут же відразу сів на пеньок — і за пів години вже читав із свого записника нібито Василькову відповідь Галі:

"Пишеш ти, що думкою про мене
День гаптуєш білий, чорну ніч.
Сниться, мов, тобі той луг зелений —
Квіти ми там рвали пліч-у-пліч.

Люба! Мрію й я лише про тебе,
Згадую у тузі все той час,
Як, бувало, вже до хати треба —
Гай вишневий не пускає нас.

Не турбуйся, рідна, що загину:
Доки любиш ти — твоя любов
Береже в боях мене невпинно,
Щоб я міг прийти до тебе знов.

І пиши частіше, люба Галю,
Кожен лист твій — це цілющий дар,
В душу віри струм мені вливає,
Повний ласки і кохання чар.

Я вернуся — вір! — прийду з походу,
Дійсністю нам стане гроно мрій —
Уст п'янких цілунком, чаром вроди
Стрінеш мене, ставши на поріг!"

Розплакався Василько — чутливий юнак був. Попросив прочитать йому ще раз. І ось, услухуючись тепер у власну поезію, я відчув, як у душу мені невідомими шляхами вдирається важке передчуття.

"Звідки? Чому?.. — пробував я аналізувати. — Адже тон поезії загалом бадьорий: **я прийду з походу!**

— Це, мабуть, сльози Василька таке передчуття мені навіяли, — вхопився я за перший здогад. — Несподівані якісь вони, ірраціональні..."

Минуло два тижні, і Василько дістав Галіну відповідь на листа-поезію.

"Ти, Василечку, нечемне поросятко! — з ніжним докором і водночас захоплено писала Галя: — Чому не признавався досі, що можеш писати такі гарні поезії? Хіба можна бути таким потайним перед Галею? Одне тільки мене дивує: чому від твого листа-поезії на мене повіяло таким смутком?.. А оце сьогодні знову читала — і аж ридати хочеться..."

Я далі вже майже не слухав: мені знову навернулось моє важке передчуття і Василькові сльози під час нашого читання.

Незабаром на нашій ділянці фронту почалися жорстокі бої. Під натиском грізного ворога ми повільно, з упертими боями, відходили на схід. Листи від Галі тепер, коли вона довідалась про наші безперервні бої, виявили таку безодню хвилювання за Василькову долю, що я не мав сили їх слухати. Відчувалося, що Галя справді не перебільшує, коли пише, що живе лише Васильком і для нього.

І ось одного дня Василько впав. Було це вже тоді, коли фронт наш геть пошматовано, ворог у багатьох місцях опинився попереду відступаючих наших частин, і порізнені групки вояків, що не хотіли йти в полон, рятувалися, як хто міг.

Я й Василько два тижні брели лісами на схід, сподіваючись десь наблизитись до своїх і вихопитися з оточення. Ми таки, мабуть, підійшли були до лінії фронту, бо чули попереду на широкому просторі невгаваючу музику бою. Вона до того ж наближалась до нас — як видно, ворог тут відступав.

Це нас дуже втішило. Але разом з цим подиктувало потребу знайти якийсь сховок, щоб не потрапити на очі розлюченому ворогові перед самим рятунком. Ліворуч, на віддалі сотні метрів, починалася гущавина, що сягала, мабуть, до самої річки. Туди й скерували ми свої приспішені кроки. І раптом якась заблукана куля повалила Василька на землю.

На війні людина нібито щодня повинна бути готова до смерти. Але смерть від навмання пущеної кулі, до того ж напевно рукою своїх, бо летіла від фронту, — видалась мені жахливим безглуздям.

Опритомнівши по першому безпам'ятті, Василько заспішив, перемагаючи біль:

— Не сповіщайте Галі, що я впав. І взагалі хай ніхто не знає... бо можуть передати... Пишіть їй далі так, начебто я писав.. віршем частіше... так гарно виходить. А як стрінетесь...

Далі Василько говорити не міг.

Я хотів спорудити могилку своєму другові, носієві великої, жертвенної любови.

ЄДИНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ СКЛАД ВУГІЛЛЯ В ТОРОНТІ

SCARBORO FUELS

Власник: Є. Охітва

Продаємо добре чисте вугілля, маємо на складі тверде і м'яке вугілля, а також різне вугілля до стовкера і бловера, продаємо також дрова. Гарантуємо добру обслугу.

Замовлення слати:

SCARBORO FUELS — St. Clair Ave. East, Scarboro Junction — Tel.: AM. 1-1371

"Адже Галя колись мене спитає... може схоче й побачити вічний спочинок свого Василька... Як же я знайду місце? Як покажу?.." — зринали й пересувалися в голові моїй думки.

Але в мене не було зовсім знаряддя, щоб копати, а грунт навколо був досить твердий. Тоді я пригадав, що вчора, оминаючи з Васильком закрут ріки, ми бачили в одному місці берега попелясто-жовті заглибини-печери. Це мусіло бути близько.

На щастя, бій ущух. Я підняв безживне тіло друга і ледве-ледве дотягнувся з ним до одної з прибережних печер. Тут я останками сил вигріб у піску яму, поклав і засипав тіло Василька. Після цього тут же впав у глибокий сон.

Як довго я спав — цього не знаю. Гула знайома оркестра бою і, зорієнтувавшись у напрямі, я здогадався, що перебуваю вже по "своєму" боці фронту.

Треба було конче якось позначити місце Василькової могили. Але як? Хреста я не міг голими руками зробити, а будь-яка інша річ, залишена в печері, нічого не говорила і могла бути викинена чи забрана кимсь при першій нагоді.

Я окинув оком довкілля і завважив ніжний стовбур берестини, що стояла самотньо поблизу печери. Пазурями, що відросли в часі мандрів, я на стовбурі береста викарбував: **"ВАСИЛЬ ТЕРПЕНКО. Жовтень, 1942".** Відпочивши, я тим же способом над прізвищем поставив хрест.

Розуміється, Василькову волю щодо листування я виконав. Я почував обов'язок підтримувати ту чоловіколюбну брехню, що її, як відомо, дозволяє навіть Святе Письмо.

У ті незвичайні дні нікого на фронті не дивувало, що приходять листи на стару адресу, в полк чи батальйон, де бійця адресата нема вже з півроку, і взагалі невідомо чи він ще живе.

Щодо Василька, то в батальйоні (бо я таки відшукав своїх) вважали, що він ще з'явиться, як з'явилося після ліквідації ворожого перстня багато інших. А покищо його листи доручали мені — всі бо знали, що я його найближчий приятель і опікун. Прибуде в сотню — всі йому передам.

"Напиши коли пару слів — хто це там у нього є: мати чи сестра — заспокій. Мовляв, Василька бачили живого в групі вояків, що вже вирвалися з ворожого персня і швидко з'являться — кожен у свою частину. Тоді, мовляв, Василько сам напише." — Так одного разу сказав мені сам командир сотні.

Тим часом Галя з матір'ю і старшою сестрою Надею, якої чоловіка вбито ще на початку війни, не захотіли оставатися на окупованих ворогом насиджених місцях і евакуювалися вглиб запілля. В евакуаційній паніці вантажне авто, що ним їхала родина Галі, зударилося з іншим, і Галі пошкоджено праву руку. Тому хай Василько не дивується і дарує невковирність письма: лист писаний лівою рукою і, мабуть, доведеться так писати ще довго.

Якась тінь сумніву пересунулась у моїй голові, коли я вичитував це з довгого листа Галі; писаний він був справді іншим, ніж звичайно, дуже незграбним письмом. Але весь характер листа і особливо кінцеві фрази, повні благань до Василька берегти себе, дихали тою самою відданістю: безмежною любов'ю Галі — і сумнів мій швидко розтанув.

Після цього прийшло моє поранення. Санітарний поїзд завіз мене в тилове місто Х., де я два місяці перебув у шпиталі. Листування з Галею не припинялось, а в шпиталі знали, що Василь Терпенко — то мій літературний псевдонім. Це ж саме "псевдо" я приніс із собою в ту військову частину, зовсім для мене нову, куди мене послали після повного одужання.

Наближався кінець війни і наша перемога. З листів я знав, що Галя з матір'ю і сестрою повернулися в рідний Хорол, і Галя тепер там учителює. Лише хатину, де вони колись жили, війна геть знищила, і тепер вони живуть у передмісті.

Не чекаючи демобілізації, що могла дійти до мене ще нескоро, я відпросився в місячну відпустку з фронту і поїхав до Галі.

Хорол — місто невелике, а передмістя — і того менше. Потрібну вулицю і дім я знайшов швидко. На мій стук вийшла худенька жінка років тридцяти п'яти, з дуже гарними великими очима.

— Чи я можу бачити Галю? Я од Василя Терпенка, з фронту...

— Ой!.. — хитнулась на одвірок жінка, ледве не впавши.

Я миттю скочив наперед і підтримав її, зворушений невідомістю. До нас поспішила старечими кроками мати і ввела обох усередину.

Ми сиділи всі троє в невеличкій їдальні за столом. Я мусів з'їсти вечерю і після того розповісти все про Василька і про себе. Вони ще не сказали — де ж Галя? Та мені було ясно, а внутрішнє чуття наказувало не наглити, навіть якби вони цього вечора взагалі нічого мені не відкрили.

— Що спонукало вас заступити сестру в листуванні? — спитав я Надю другого дня, вже після того, як вона розповіла мені про трагічний наслідок зудару авт.

— Те саме, що вас — заступити Василька.

Ми дивилися в очі одне одному довго, невідривно, і мовчали.

"Любов — смерть — життя..., любов — смерть — життя..." — вогнисто трасували в моїй свідомості три слова. Та як їх сказати, як пов'язати логічною дією?..

Нарешті я наважився. Я взяв у свої долоні теплу руку маленької жінки з великими очима і сказав, хвилюючись:

— Надю!.. дорога Надю! Ця велика любов не повинна вмерти. Ми мусимо дати їй дальше життя!..

І маленька жінка мене зрозуміла. Безмірною ласкою світились їй очі, коли вона стиха промовила:

— Так, любий. Я готова на твій поклик... Я готова творити далі живу легенду про невмирущу любов!..

Детройт, США, 1956.

Олександер СМОТРИЧ

ТРИ ОПОВІДАННЯ

1. АФІША

На афіші, що проголошувала чергову лекцію агітпропу, було також зазначено, що після самої лекції відбудеться естрадний концерт.

Іван Трохимович саме повертався з праці. Як і завжди трохи стомлений і не зовсім задоволений. Причина незадоволення полягала в тому, що не зважаючи на те, що в нього завтра мусить бути вільний день від праці — вільного дня ніяк не буде, і він не піде рибалити. Справа в тому, що їхній цех недовиконав плян, а якщо й виконав, то ще не перевиконав, а якщо перевиконав, то ще не на відповідний відсоток. Так приблизно Іван Трохимович зрозумів парторга їхнього завода, що говорив після праці не менше, як дві години, і все, що залишилося в голові Івана Трохимовича від його доповіді було: він завтра мусить вийти на працю. Це — коротко кажучи.

Проходячи мимо клюбу, Іван Трохимович зауважив наліплену на дошку афішу. Підійшов і прочитав. Він і підійшов і прочитав з виглядом людини, яка нічого доброго не сподівається від цієї афіші, але на кінець усміхнувся і навіть повторив уголос:

"...естрадний концерт!"

Тут до Івана Трохимовича підійшов якийсь громадянин з довгим лицем і очевидно з такою ж довгою шиєю, якої не було видно, бо була замотана вовняною жіночою панчохою. Громадянин також прочитав афішу і в ту ж мить виявився ще й людиною з довгим язиком, бо, не зважаючи на ту обставину, що він з Іваном Трохимовичем ніколи не був знайомий, цей довгов'язий громадянин заговорив трохи хриплим голосом:

"Це ж як розуміти?! Приманка, чи що?!"

"Тут тільки написано — естрадний концерт..." — промовив Іван Трохимович і кивнув головою на афішу, очевидно, трохи дивуючись такому зауваженню довгов'язого.

"Сволота! Можуть і одурити! З практики знаю. Вже не раз так було. Пишуть — концерт, а потім вийде якенебудь шмаркате стерво і заявить, що, мовляв, через хворобу артистів естрадний концерт не відбудеться! Ну, а якого ж чорта всі тут сиділи і слухали вашу доповідь, якщо не відбудеться?! Де ж тут логіка?!"

Довгов'язий явно гарячився. Іван Трохимович зітхнув і промовив:

"Ну, а може цим разом і відбудеться... Я, знаєте, люблю естрадні концерти... Раз був, так повірите, пес... Що за штуки виробляв! Ну, раз написано, то..."

"Е! Написано! Мало що написано! Я ось уже двадцять літ, як не вірю в те, що написано... Так, таки від самої революції і не вірю!.."

Іван Трохимович ще здивованіш подивився на громадянина з закутаною шиєю і, очевидно, Іванові Трохимовичу аж моторошно стало від таких сміливих слів, бо він поспішно поправив на собі кашкет, оглянувся і сказав:

"Ну, це ви може й перебільшуєте... Знаєте, це... дещо... ну того..."

"А я кажу — раз написали естрадний концерт, то вже давай естрадний концерт, та хоч би вам усі артисти не те що перехворіли, а й передохли. Мені яке до того діло?!"

"А ви не хвилюйтеся... Може й не перехворіють і концерт відбудеться... Дивіться і доповідь того... можна сказати, цікава..." промовив Іван Трохимович, очевидно, здогадуючись, що справу має з божевільним.

"Що ж в ній цікавого, дозвольте вас спитати?!" сказав довгов'язий і подивився на Івана Трохимовича таким здивованим поглядом, яким звичайно дивляться на божевільних.

"Який ви! Спочатку треба послухати, а тоді вже судити. Вам слід бути трохи обережнішим з своїми словами... — Дивіться — тема можна сказати цікава... Ми от живемо при соціялізмі... Можна сказати — самі знаємо, як живемо... Чому ж не послухати, як житимемо при... тому... ось, як тут сказано, при комунізмі..."

"От чудак! Та ж ми з вами там опинимося і без їхньої допомоги!" мало не закричав довгов'язий і показав пальцем на землю. Іван Трохимович подивився на небо, знизав плечима і раптом прикусив язика. Довгов'язий оглянувся і також зауважив чоловіка у військовій уніформі, що підходив також до афіші. Іван Трохимович обернувся і почав пильно читати афішу. Довгов'язий також втупив очі в афішу і також з великою цікавістю почав її читати. За якусь мить на його обличчі з'явився навіть вираз великої радости і він сказав:

"Нарешті! Не розумію, чому вони так рідко влаштовують подібні лекції! Лише двічі на тиждень! Це ж так мало!"

"Зверніть увагу..." промовив Іван Трохимович скоса поглядаючи на військового, що також читав афішу, "Зверніть увагу, що доповідь читатиме сам товариш Розенблят!"

"А тема! Так, так! Лекції товариша Розенблята завжди, я б сказав, блискучі..."

"Не Розенблята, а Розенштейна!" не відводячи очей від афіші промовив військовий.

"Так, так! Власне... Цим разом — Розенштейна... Але наступна, як тут також зазначено..." промовив довгов'язий і, витягнувши шию, замовк. І всі троє читали афішу ще якусь мить-другу, потім військовий відірвав очі від афіші і сказав:

"...естрадний концерт! Не дурно!"

"Ну, що там концерт! Та ще й естрадний!" сказав довгошиїй і махнув рукою. Військовий здивовано поглянув на нього і сказав:

"Не любиш концертів, чи що?"

"Другорядне, другорядне! Це вже між іншим!" відповів довгов'язий і скривився, мовляв, нема чим і цікавитися. Військовий оглянув його з ніг до голови і сказав:

"Ти і горлянку обмотав чорт знає чим!"

І потиснувши плечима військовий додав:

"Оригінал!"

Потім військовий сплюнув і пішов. Довгошиїй витягнув шию і прошепотів на ухо Іванові Трохимовичу:

"Бреше! Вдає з себе дурня. Я знаю їх!.."

"Ну, Бог з вами... Мені ніколи... Вставати завтра рано!" сказав Іван Трохимович і пішов. Довгошиїй ще щось хотів сказати, але замість цього він розкашлявся. Він довго кашляв, накінець плюнув на афішу і швидко зник за рогом клюбу.

2. ХЛОПЧИК

Чоловік сидів над ставком. До нього підійшов хлопчик. Хлопчик поглянув на синьочервоний поплавок і сказав:

"У цьому ставку риба не ловиться!"

"А це ж чому?" спитав чоловік і поглянув на хлопчика. Хлопчик сплюнув у воду і сказав:

"У революцію в цей ставок ігумена кинули... Живого!"

"Ну?.." сказав чоловік і здивовано поглянув на хлопчика. Хлопчик поглянув на ставок і сказав:

"Ну, раки, кажуть, його й з'їли..."

Хлопчик багатозначно поглянув на чоловіка. Чоловік усміхнувся і нічого не сказав. Хлопчик присів біля чоловіка і сказав:

"З того часу в цьому ставку риба не ловиться... Мій дід знає!"

"А ось клює!" сказав чоловік і затаїв подих. Хлопчик сказав:

"Жаба клює!"

Чоловік смикнув до себе вудку і в повітрі повисло зелене жабеня. Хлопчик засміявся і сказав:

"Я що сказав?.."

"О, ти здається забагато знаєш!" сказав чоловік обережно виймаючи гачок з жаб'ячого рота. Хлопчик сплюнув у воду і сказав:

"Ви її киньте назад — нехай живе... Пригодиться..."

"Тобто як?.."

"Моя бабуня каже, що все живе для чогось годиться... Навіть павуки! А хіба в революцію люди не скуштували жаб?.."

Чоловік кинув жабеня у воду, начепив червяка на гачок і знову закинув вудку. Потім чоловік сказав:

"Ти краще скажи мені, чому ти не в школі?"

Хлопчик усміхнувся і відповів:

"Хіба ви не бачите? Тому не в школі, бо я зараз тут! Знаєте, я більше люблю природу. Подалі від всякої політики — спокійніше."

Чоловік засміявся і сказав:

"Що ти все повторюєш чужі слова?! Ти зовсім, як папуга."

"А от не зовсім! Ви знаєте скільки папуга може прожити?! Або візьміть черепаху!"

"Гаразд, гаразд," сказав чоловік і похляпав хлопчика по плечі. Хлопчик мовчав якусь мить, потім сказав:

"Я можу цей ставок переплисти. Хочете, я перепливу цей ставок?.."

"А, як же ігумен? Не боїшся?"

"Який ви наївний! Я ж не риба. Мій батько, зрештою, також був наївний."

"А це ж чому?"

"Повірив у революцію. Він сам каже, що був настільки наївний, що повірив у революцію," відповів хлопчик.

"Гм... Ти б краще не все повторював, що батько каже," сказав чоловік і сердито поглянув на хлопчика. Хлопчик усміхнувся і сказав:

"Мій дід також каже, що з революції ні хрена не вийшло... Зрештою, усі так кажуть!"

"Мало, що кажуть! Не можна так... Здозумів?"

"Але ж усі так кажуть. Чому ж не можна?"

"Тому, що станеш сиротою, зрозумів?"

"Не робіть тільки з мухи слона! Ви вміете зробити з мухи слона? Я вмію! Хочете я покажу?"

"Ні, обійдеться."

"Як хочете! Власне, Сидір Прокопович... Ви знаєте, хто такий Сидір Прокопович? Він каже, що в енкаведе також уміють зробити з мухи слона! А он, дивіться, шкіра з рака плаває!"

"Це цікавіше!" сказав чоловік і усміхнувся. Хлопчик сплюнув у воду і сказав:

"Раки, тритони, гадюки — всі змінюють шкіру. Людина, зрештою, також! Скільки вже таких, що змінили шкіру!"

"Послухай... Ти б, може, вже змінив тему, га?.. Два вершка від горшка, молоко на губах не обсохло, можна сказати..."

"Це в мене недокрів'я. При теперішньому харчуванні легко дістати недокрів'я. Так лікар каже. Молока, молока йому побільше! Чудак! Стояти в черзі за тим молоком також можна недокрів'я дістати! Скажіть, ви також труситеся за свою шкіру?"

"Чого ж би я трусився за свою шкіру?"

"Тепер кожен труситься за свою шкіру. Мій батько каже, що моя учителька в школі також труситься за свою шкіру. А знаєте чому?"

"Мабуть простудилася!"

"Який ви, одначе, наївний! Вона з бувших, тому... Ви знаєте, що таке з... бувших? Ні?! Е, ви мабуть з місяця впали! Ви чим займаєтеся?"

"Бачиш сам — рибалю," сказав чоловік і засміявся. Хлопчик усміхнувся і сказав:

"Рибалите? Це ви самі від себе втікти хочете! Це так, як мій дід. Ну, каже, Семене Ігнатовичу, за вудочки і втечемо від самого себе і всякої там індустріялізації... Мій дід цілий час сам до себе говорить. Це, каже, результат нашої перемоги на всіх фронтах!"

"Ти б менше слухав, що твій дід говорить..." сказав чоловік і сердито поглянув на хлопчика. Хлопчик жбурнув камінчика в озеро і сказав:

"Гаразд, я вам скажу, що таке "із бувших"! От ігумен був з бувших! Мій дід також з бувших... Моя тітка каже, що всі, хто ще не працює в енкаведе — тепер стали бувшими. Виходить, що й ви з бувших!"

"Який ти, одначе, догадливий! Ну, помовчи вже! Через твої тут розмови риба не клює!"

"Була б тільки риба! Ви інженер?.. Ні?.. Так, штани ваші, можна сказати, на ладан дишуть. Значить, не артист. Бухгалтер?.. Ні?.. Вчитель?.. Ні,

були б зараз у школі! Ну, що ви з такої єрунди робите державний секрет? Я знаю, хто ви!"

"Я бачу, що ти все знаєш!"

"Ви знаєте Соньку Трухлу! Ні?.." сказав хлопчик і засміявся. Чоловік здивовано поглянув на хлопчика і хотів щось сказати. Хлопчик сказав:

"Я знаю, бо Сонька наша сусідка. А знаєте хто за нею тепер ходить? Ніколи не вгадаєте! Вона тепер живе на широку ногу — у неї одних патефонів може п'ять штук..."

"Гаразд, гаразд... Так хто ж за нею тепер ходить?" спитав чоловік і підвівся на ноги. Хлопчик якось загадково поглянув на чоловіка і сказав:

"Ви тепер у повній відставці! Кришка, каже, Сонька! Побудуємо тепер життя, як у романі, каже... Вона тепер не з бувших!"

Чоловік доторкнувся до хлопчикового плеча і прошепотів:

"Ти серйозно? Хто ж тепер за нею... Ні, ти скажи... Ну?.."

Хлопчик підвівся і витягнувся. Потім сплюнув на воду і сказав:

"Ні! Я не сексот. Тільки останні негідники можуть бути сексотами. Яке мені діло? Хочете, я вам скажу, де риба краще ловиться?"

Чоловік змотував вудочку. Хлопець мовчав якусь мить-другу, потім хитро посміхнувся і сказав:

"Я вам скажу! В мутній воді, кажуть, тепер добре рибка ловиться! Спробуйте. Спробувала ж Сонька! Ну, мені також пора — от ще грибків у боровичку назбирати... Ага! Сьогодні дзвони з церковної каланчі скидатимуть! Інтересно!"

Чоловік поглянув на хлопчика і нічого не сказав.

"Бувайте!.." сказав хлопчик.

1956

3. ЗЛОЧИНИ

Злочин стався приблизно о десятій годині ранку. Сусідський кіт, по імені Мілорд, зрештою, огидний рудий кіт, ускочив у хату через кватирку, яку відкрила Марія Афанасівна, щоб провітрити кімнату, і розбив вазу. Подія відбулася саме в той час, коли Марія Афанасівна вийшла на кухню з метою вилаяти одну з своїх квартиранток за пательню, яку вона, Марія Афанасівна, позичала згаданій квартирантці, і яка, тобто пательня, була повернута трохи подряпаною і не зовсім чистою. Квартирантки Марія Афанасівна в кухні не застала. Замість неї вона впіймала на місці злочину пристаркуватого парубка Сидора Івановича Спиридоненка, який, будучи взагалі жахливим нахабою, не посоромився покористуватись чайником Марії Афанасівни, що його Марія Афанасівна випадково забула звечора забрати з кухні до своєї, тепер єдиної, кімнатки.

Самий факт, що Сидір Іванович наливав з її чайника у свою брудну і, здається, єдину чашку, у якій він, до речі, також розводив мило, коли часом у вільний день голився, самий той факт, що Сидір Іванович Спиридоненко міг доторкнутися до її чайника своїми граблями і ще багато інших промовистих фактів вивели Марію Афанасівну з усякої рівноваги. Вона вихопила чайник з рук остовбенілого Сидора Івановича і, пильно оглянувши річ, тобто чайник, зауважила на емалі декілька плям, безперечно сліди не завжди чистих рук Сидора Івановича. А головне Марія Афанасівна зауважила на чайнику декілька подряпин, яких вона ніколи раніше не зауважувала... От саме ці подряпини зовсім якби забили дух Марії Афанасівні. Вона кинулася з чайником до раковини на зливання води і, вилівши з чайника окріп, подивившись через чайник на вікно, закричала:

"Ну ось! Пропалили мені чайник! Я так і знала! Це ж просто... Нічого не можна залишити звечора на кухні, щоб до ранку не знищили! Це ж просто... варварство!"

Сидір Іванович нічого не сказав. Він якось боком, а головним чином задом вислизнув з кухні.

"Ач, тихоня чортова! Бухгалтерська задрипа!" закричала Марія Афанасівна і так стукнула чайником по раковині, що в неї в руках залишилася сама ручка від чайника. Марія Афанасівна якусь мить-другу стояла якби в нерішучості, потім схилилася над раковиною і її очі раптом стали подібними до жаб'ячих. Емаль на раковині дала, може, з мільйон дрібненьких тріщин — місце удару нагадувало велетенського павука, а мільйон тріщин навколо — павутину. Марія Афанасівна знала, що ні в кого в їхньому районі нема такої раковини. Раковину цю поставив був ще її покійний чоловік, ще в ті щасливі часи, коли чоловік її був живий і цілий будинок належав Марії Афанасівні... Скільки Марія Афанасівна звела боїв за цю раковину з своїми непрошеними квартирантами, які, до речі, не дуже визнавали Марію Афанасівну за господиню! Скільки вона затратила сил, щоб зберегти цю раковину до щасливіших прийдешніх часів, коли цілий будинок знову стане її законною власністю, і, коли вона, ні в кого не питаючись, зможе вигнати всіх цих квартирантів на вулицю — к чортовій матері... Одначе, або час заповільно йшов, або ж майстри сучасного часу не хотіли трохи прискорити свою власну погибель, так, чи інакше — Марія Афанасівна стояла над доконаним фактом: над цею ж самою побитою раковиною для зливу води... Вона безперечно відчувала весь трагізм ситуації — сама, своїми руками і своїм же чайником побила свою ж раковину! Звичайно, її до цього довели, її вивели з рівноваги. Однак, наскільки було б приємніше, коли б це зробив хтось з її квартирантів-варварів. А так? Марія Афанасівна знала, що б у майбутньому не сталося, нехай здійсняться всі її мрії — нехай вона знову стане господинею свого дому, нехай вона знову зможе вільно і скільки їй захочеться відправляти панахиди по померлому чоловікові, всеодно — в це щасливіше життя раковина ввійде побитою, і, що найприкріше, нею ж

MODERN HEATING

ОПАЛЕННЯ:

Водяне — Парове — Помпи

Оіл Борнери та направи.

J. KIRICHENKO

134 DOVERCOURT ROAD

TORONTO, ONT. **PHONE: LE. 2-8829**

побитою. Треба тільки зрозуміти, що раковина це не просто якась річ — це нерухомість! Це щось фундаментальніше за багато інших речей. Це, якщо хочете, частинка, це продовження самої Марії Афанасівни, це майже така сама цінність, як злив у туалеті, як двері й вікна, як цегла назовні і тиньк усередині будинку... Спробуйте колупнути, чи вбити цвях в одну із стін — у Марії Афанасівни ту ж мить заболить серце. Або спробуйте, звичайно, якщо вам років дванадцять - чотирнадцять, вилізти на дах її будинку... Там ви можете як завгодно тихенько навшпиньках лазити — у Марії Афанасівни у ту ж мить, коли ваша боса нога тільки торкнеться даху, заболить серце... Все це точно так і автором свого часу перевірено... А тут — раковина.. І повна свідомість, що до революції такі раковини були поставлені лише в домі мільйонера Гінзбурга "і у нас", тобто в домі Марії Афанасівни, і більше, здається, ніде... Марія Афанасівна вміє цінити справжні речі...

І раптом — бах! Це сусідський кіт розбив вазу. Найулюбленішу кришталеву вазу... Це вже вам не яканебудь раковина для зливу води — це ваза! Це вже навіть не злочин, а трагедія!..

1956

Євген ГАРАН

Як творилися сузір'я

З тубільних легенд

Тубільці оповідають, що за сивої давнини жили сім сестер Мая-Маї, що славилися як найчарівніші і найнеприступніші з усіх дівчат Австралії.

Краса їхня полягала не так у ясних променистих очах, у милозвучнім співі, чи в довгім хвилястім волоссі, як у тім, що їхні тіла були вкриті кристалами льоду.

Крижані кристали сріблилися і переливалися всіма кольорами в сонячнім промінні, приваблюючи очі багатьох молодих людей. Але з цього нічого не вийшло: дівчата були неприступні і так і не поодружувалися, а пішли на небесне склепіння і створили сузір'я Мая-Маї.

У грецькій мітології це сузір'я зветься Плеяди, за назвою дочок Атланта, перетворених у зірки. Українці звуть його Волосожаром, а в деяких місцях — "квочкою". А в Америці є літературне угруповання під цим іменем. Воно не складається з сестер, а скоріше з братів по перу. Тіла цих братів, зрозуміло, не вкриті крижаними кристалами, а піджаками, штанами та краватками. Дехто з них, правда, носить бантика, а дехто любить збагачений натуралізм.

Та ми відхиляємось від теми...

Ще на Землі Мая-Маї любили блукати лісами й полями в пошуках солодких корінців або бджолиних гнізд. Під час однієї з таких мандрівок мисливець Веруна украв двох сестер, щоб зробити їх своїми дружинами. Він дуже скоро помітив, що дами байдуже, з холодком реагували на його чоловічі якості. Їхню холодність тубілець приписав льодовим кристалам, які вкривали їх тіла. Отож, він підвісив обох жінок над багаттям, щоб трохи їх підігріти. Але з них набігло так багато води, що й вогонь погас.

Пізніше обидві сестри втікли від Варуни і приєдналися до своїх сестер на небі. Можна помітити, що дві зірки в сузір'ї Мая-Маї не такі яскраві, як інші. Це і є ті дві нещасні сестри. Втративши багато льоду над багаттям мисливця Варуни, вони, зрозуміло, не можуть дуже блистіти.

Серед усіх молодих людей, закоханих в Мая-Маї, були хлопці з сусіднього племені, знані як Бераї-Бераї. Слово Бераї означає хлопець, а Бераї-Бераї множина: хлопці.

Дізнавшись, що сестри вирушили на небесне склепіння, Бераї-Бераї, прибиті горем, вирішили зостатися старими парубками.

За свою вірність і послідовність у коханні, вони теж потрапили на небо. Зорі Бераї-Бераї складають пояс і мисливський ніж европейського Оріона.

Там хлопці танцюють свої короборі під спів найчарівніших на всю Австралію семи дівчат.

Вечірня зоря, або Венера, зветься серед австралійських тубільців "Зіркою, що сміється". Це був старий дідуга, що бачив, як сестри обдурили мисливця Варуну. Так його це розсмішило, що він і досі регочеться.

І справді, якщо уважний спостерегач небесних світил постоїть з яких пару годин і подивиться на

НАЙ ВІДЖИВНІШИЙ
СТРАВНІШИЙ
ДЕШЕВШИЙ ХАРЧ,

ЩО МАЄ В СОБІ ВСІ ВІТАМІНИ, ЦЕ

МОЛОКО

І МОЛОЧНІ

ПЕРЕТВОРИ

СПОЖИВАЙТЕ
ВИСОКОВАРТНІ ПРОДУКТИ
ЄДИНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОЧАРНІ

ROGERS DAIRY Ltd.

459 Rogers Road, Toronto, Ont.

Phone: RO. 9-7193

Вечірню зорю, то він теж помітить, що вона не тільки мерехтить, а й регочеться.

На початку бог сотворив з глини двох чоловіків і одну жінку.

Він показав їм, як їсти рослини, щоб вони не померли з голоду.

Отож, перші праотці були вегетеріянці. Вони їли самі овочі, корінці і горя не знали. Смерти тоді ще не було на землі.

Аж настала посуха. Харчів не вистачало.

Один чоловік вполював і вбив кенгуру та й почав його їсти. Жінка приєдналася до тієї трапези, заохочуючи і другого чоловіка здобити те саме.

Та цей сердито глянув і відмовився.

До нього прийшла чорна постать з двома яскравими очима, — Дух Смерти, — посадила його на гілля евкаліпта і забрала на небо. Очі першого чоловіка і очі Духа Смерти — ті чотири зірки, що їх європейці зовуть Південним Хрестом. Недалеко від нього розмістилися дві дуже яскраві зірки, що звуться Вказівними. Вони вказують на Південний Хрест. Та це не зірки, а два білих какаду. Вони мали своє гніздо на евкаліпті. Коли Дух Смерти забрав те дерево на небо, какаду з криком подалися і собі услід. Там вони літають і досі.

Австралія, 1956

Майстерність Остапа Вишні

Від одної читачки з Нью Йорку я одержав такого листа: "Прочитала я в листопадовому числі "Н. Днів" Вашу статтю "Остап Вишня умер..." і, признаюся, повірила в кожне Ваше слово. Мені навіть приємно стало, що є в нас порядні письменники й порядні люди і ще є й люди, які вміють їх оцінити і згадати "не злим тихим словом".

Та за кілька днів я купила "Укр. Літ. Газету" і задумалась: і чого ж то ті редактори беруть мене на кпини? Кому я маю вірити? В "У. Літ. Газеті" І. Кошелівець написав цілком протилежне до Вашого писання в "Н. Днях".

От приклади: Волиняк: О. Вишня вчився в Київському Університеті — Кошелівець: "Освіта — Київська військово-фельдшерська школа".

Волиняк: Яка втрата, що "пішов від нас незабутній Остап Вишня, якого довго ще не буде ким заступити". — Кошелівець: Добре, що помер, бо "сама літературна діяльність покійного письменника є радше виразом слабости, ніж сили української літератури", отже якби пожив ще трохи, то довів би українську літературу "до ручки"...

Волиняк: "Тематика його творів дуже різноманітна..." — Кошелівець: "...влучно партійна критика тих часів окреслила селянський характер творчости Остапа Вишні".

Волиняк: Вишня до самої смерти зберіг силу творчости, силу таланту, молодість, ліризм душі. — Кошелівець: Запевняє про "швидкий заник його творчости, що точно збігається з початком колективізації і ліквідації селянства, "як кляси".

Волиняк: "Остап Вишня — прекрасний стиліст і чудовий знавець мови..." — Кошелівець: Гумор Вишні — примітивний, "вузько-селянський", а стиль — "з переходами в тавтологію"...

Чи робити більше порівнянь? І що тепер маю думати я і такі, як я? І признайтесь: хто з Вас двох... каже правду?..

Пишу це Вам, а не І. Кошелівцеві, бо знаю, що Ви не маєте звички викидати листи читачів у кіш."

Що я скажу? Маєте рацію: справді все "совсем наоборот"... Та не тільки це — "Нові Дні" й "Укр. Літ. Газета" різняться взагалі в своїх поглядах і смаках. Може колись удасться про ці різниці сказати щось більше. Сьогодні я тільки зазначу, що моя мета — мати читачів, щоб вони не тільки вірили авторові, а щоб **вони самі вміли думати й оцінювати літературні факти.** У даному випадкові читачеві нічого іншого не лишається, як узяти твори О. Вишні, уважно їх перечитати і самому вирішувати, хто "каже правду" — Волиняк чи Кошелівець.

Щоб помогти читачам у цьому, передруковую з київської "Вітчизни" (жовтень, 1956) уривки з рецензії Д. Гринька на нове видання творів О. Вишні в двох томах. У ній саме говориться про літературну майстерність О. Вишні.

Ні я, ні І. Кошелівець не мали ще цього числа "Вітчизни", як писали свої статті, а як ця стаття була в друку, то О. Вишня був ще живий.

П. Волиняк

ВИМОГЛИВИЙ МИСТЕЦЬ СЛОВА

Народність творчості Остапа Вишні яскраво виявляється, насамперед, у змісті його гуморесок, близьких і зрозумілих широким колам читачів.

Його мова має особливу інтонацію, яку не вбиває, не приглушує папір і надрукований рядок. Одна з його принад полягає саме в переливах інтонації, і не можна не дивуватися, як багато суті й змісту можна вкласти в саму фонетику мови. Ця риса письменника зберігається в його творах, його гумореснах, де виразно чути інтонації авторової мови. Вона часто звучить лукавством — там, де влучний дотеп сатирика тільки відтіняє серйозність і де автор віддається своїй схильності підмічати кумедне в людях і стосунках, якусь ваду в них. А там, де лукавість відсутня, там відчувається проста, щира розмова, бажання захопити нею читача, зробити його в такий спосіб своїм співрозмовником, установити з ним інтимний контакт, завести з ним знайомство.

У двотомнику зібрані гумореснки старі й нові. Тут і розповідь автора про себе самого, про своє дитинство, про людей, які його виховували ("Моя автобіографія", "Як ми колись учились"), про письменницькі справи, про шлях сатирика до літе-

ратури ("Все життя з Гоголем", "Отак і пишу"). У правдивих і суворих розповідях про те, як сільським хлоп'ям з містечка Груні, Зіньківського повіту на Полтавщині, а вірніше, з хутора Чичви, де в маєтку поміщиків працював батько, виходив на шлях української радянської літератури, ми пізнаємо характерні риси Остапа Вишні — письменника-реаліста, який нещадно точно зображує життя, пише завжди тільки про те, що йому добре відоме; лірика, який ніжно любить природу рідного краю, буяння і цвітіння життя; письменника, який знає потреби своєї країни і свої письменницькі обов'язки; трудолюбного небагатослівного з хитринкою селянина і з чудовим всеохоплюючим і всезігріваючим гумором — такого, яким знає Остапа Вишню багатомільйоновий читач.

Твори Остапа Вишні національні і глибоко народні не тільки своїм змістом, але й формою їх поетичного виявлення. Наче в дзеркалі, відбивається тут характер українського народу з його веселим лукавством розуму, кмітливістю, гостротою, лагідністю, здоровим і ясним глуздом, вірністю поглядів на людей і навколишні події. Мова його — майстерна мозаїка самоцвітів могутнього, мелодійного, влучного і гнучкого українського слова. Мові гуморесок Остапа Вишні притаманна чарівна сила майже речової відчутності. За дійовістю змісту, за випуклою виразністю і невимушеністю розповіді, гуморески Остапа Вишні — мініатюрні драми і комедії. Їх повчальна мораль випливає із змісту завжди органічно, як його необхідний підсумок і висновок. Без перебільшення можна сказати, що, прочитавши гуморески Остапа Вишні, іноземний читач, скажімо, зможе дістати набагато повніше уявлення про український національний характер, ніж прочитавши ряд брошур і статтей, які трактують цю справу. Це і дало підстави його сучасникам відгукуватись про Остапа Вишню в такому дусі, як Бєлінський колись про Пушкіна, а Горький — про Пришвіна: "Вишня глибоко національний. Вишня — не англієць і не француз, Вишня — не росіянин і не білорус. Вишня — українець", — писав Юрій Смолич. "Найхарактернішою, може, рисою Остапа Вишні, як письменника, є те, що він органічно поєднує в своїй творчості новий соціялістичний зміст з глибоким національним характером. Це — український письменник передо всім, український у своїх пейзажах, у своєму лукавому і добродушному гуморі, у своїй далеко не добродушній сатирі, у своїй ласкавій і соромливо-ніжній лірици", — так нещодавно характеризував Вишню Максим Рильський. А російський колега сатирика Леонід Ленч сказав: "Національно українське в оповіданнях Остапа Вишні те, що так гостро і вагомо виявляє мелодійну, багату і гнучку українську мову, навдивовижу чисту у нього самого".

На всьому, що зроблено Остапом Вишнею, позначається чесна, серйозна, вдумлива письменницька праця, дбайливе, вимогливе і суворе ставлення до слова, до якого він ставиться, як селянин до крихти хліба, відчуваючи його цінність і силу. Письменник говорить своє і по-своєму.

Серце письменника-патріота чуйне, воно відгукується на найгостріші питання сучасности. І саме ця життєвість — найістотніше в творчості Остапа Вишні. Кожна його гумореска або повідомляє про вже досягнуте народом, або збуджує його волю до перебудови. Наскрізь діловита, утилітарна, цілеспрямована творчість сатирика діє влучно, як стріла.

Не можемо ми тут обминути і художньої майстерности в описах дорогих серцю письменника рідних пейзажів. Він раз-у-раз звертається то до золотої осені, коли "лист ніби кров'ю печалі налився і закривавив ліси", то до весни, коли "липове листя ледь-ледь тільки розтулилося, обгорнуло віти і потихесеньку-потихесеньку шепотить. А місяць на липи ковшами золото сипле. І цвів бузок, і конвалії цвіли. І солов'ї, а солов'ї! Щось неймовірне".

Речення в Остапа Вишні побудовані стисло. Вони безпосередні, але не самі собою й не першими вони спали митцеві на думку. Самовільно перо не може створити такої чарівности — для цього потрібна ще обміркована і наполеглива робота думки. Остап Вишня вимотливий мистець слова. Стиль його не любить креслити прямі лінії, і в цій царині автор зовсім і не хоче найкоротших дистанцій. Навпаки, він тут неквапно, розміреним кроком іде до ясности. І перш, ніж раз одріже, він більше, ніж сім раз примірить. Саме через те у Остапа Вишні виходить фраза, у якій нічого не переставиш, не зміниш, у якій точність доходить до скрупульозности — фраза надзвичайно відточена. Окремі слова й речення поєднуються в спільний узор, де кожну рисочку ретельно зважено й зміряно, де на кожній деталі видніє відбиток наполегливої чеканки. Ювелір слова, немов старовинний майстер мозаїки, Остап Вишня і дає в своїх творах безперервну художню в'язь. Ось, наприклад, пейзаж з оповідання "Вальдшнеп":

"Ліс стоїть задумливий, печальний: йому ось-ось треба пишне своє вбрання скидати, підставляти свої віти дощам холодним, хуртовинам снігови м. Листя з суму жовтіє, а деяке з туги кривавиться.

Ось паде кленовий лист, — умер він, одірвався з рідної йому галузки й падає. Він не падає сторч на землю — ні. Йому так не хочеться йти на вічний спокій, лежати і тліти серед завмерлих собратів своїх... Він кружляє на галявині, то вгору підноситься, то хилиться до землі.

Ой, як не хочеться йому тліти!

Останнім конвульсійним рухом він поривається вгору до світла, до сонця, що так пестило його, так голубило...

Але нема вже сили в кленовому листі, нема вже життя в нього, падає кленовий лист на землю і затихає.

Навесні на його місті молодий буде лист, зелений. Він з вітром розмовлятиме, хапатиме жилками своїми сонячний промінь, під дощем купатиметься й росою умиватиметься...

Старе одживає, нове — народжується".

Яка особливо велика вразливість і тонка спостережливість справжнього мистця, яка особлива зіркість відчувається в цьому малюнку! Зіркість, що

здатна схопити і запам'ятати характерні риси не лише людини, але й речей, помітити різницю навіть листу в різний час на одному й тому ж дереві. Велика і невичерпна творча сила Остапа Вишні.

На цій художній в'язі позначена і характерна особливість письменницького обдарування Остапа Вишні — нев'януча молодість. Хоч у цього талановитого сатирика вже голова сива, проте в душі його, скажемо славами Маяковського, жодної сивої волосини. І, читаючи такі мальовничі описи рідного краю, читач низько вклоняється перед цим усмішкуватим і лагідним чоловіком з дзвінким голосом письменника-сатирика, який до 67-річного віку зберіг юнацьке серце і очі якого променисто молоді, як незмінно творчо молодий і його талант.

Не перестаючи бути гумористом, Остап Вишня часом з повним правом визначного мистця слова стає літературним критиком. І тут міркування його сповнені творчого натхнення і через те переконливі. Виступає він на теми суто мистецько-літературні і з-під пера його виливається оптимістичний гімн людині-творцю, її вільній думці, її розвитковій, натхненній творчій праці. Такі, наприклад, його виступи "Калиновий гай" і "Калиновая роща", "Нащо мені чорні брови" і "В курсі дела", "Про Сергія Воскрекасенка" і "Про Степана Олійника" і т. д. І тут філігранна робота над словом, над втіленням ідеї у відповідне слово ще більш підсилює принципову, самодостатню, безкорисливу обережність, притаманну всій творчості Остапа Вишні. І коли вас уражають інколи стилістичні несподіванки, раптові мовні звороти, то ви напевне знаєте, що все це, непердбачене вами, цілком властиве для автора.

Улюблені засоби Остапа Вишні, антитези й порівняння, ба навіть його хіязми (хрещаті поєднання одних і тих-таки слів) — однаково належать і формі і змістові його гуморесок. Так само й дотепна інверсія ніколи не заважає суті його викладу і не є якимсь зовнішнім додатком до мислення і мови Остапа Вишні, а зливається з ними в одну гармонію, а через те завжди доречна, ніколи не звучить дисонансом. Його слово завжди змістовне і, всупереч приказці, йому в жертву не приноситься ні рідний батечко, ні правда-матінка.

Загалом вичерпати бодай головні блискітки таланту, іронії, мовної краси, що пересипає творчість Остапа Вишні, завдання дуже важке саме через те, що їх надто багато. Любов до слова, дбайливе поводження з рідною мовою, добір слів, нанизуваних одне на одне не у випадковому, а в необхідному порядкові, після попередньої їх рекогносцировки — це притаманне творчості Остапа Вишні до такої міри, що тільки у вигляді рідкісного винятку зустрічаємо якусь випадкову смітинку на його рівній стилістичній стезі.

Знаходяться товариші, які пробують оригінальність творчости Остапа Вишні поставити йому на карб. Мовляв, жанр його усмішок не плідний, позбавлений можливости наслідування. Це твердження не витримує критики. Адже, по-перше, завдання літератури не в тому, щоб множити відомі книжкові взірці. М. Горький, наприклад, нікого не спокушував наслідувати його. По-друге, оригінальність — це перша ознака талановитости, справжньої здібности перетворювати у своїй свідомості життя в красу і значущість твору. Кожному письменникові, — як і кожній людині взагалі, — властиві різні шляхи сприймання дійсности і прояву себе професійно в конкретному творі. Наслідування не є сліпим копіюванням. Тим більш, що у кожного письменника є особливий, йому одному властивий дар вносити свій вклад у розв'язання певних конкретних завдань суспільства. І принаймні недоречно вимагати, щоб усі письменники однаково на ці події відгукувались. Навпаки, чим багатші, чим різноманітніші голоси в літературі, чим стрункіше звучать вони у спільному хорі, тим краще. Було б шкідливо вимагати, щоб індивідуальна творча манера мистця стала обов'язковою для всіх, перетворилась би на доктрину.

Дмитро Гринько

VICTORY PACKERS
Company Limited

16A Evans St. — Hamilton, Ontario

Tel.: JA. 8-8206

ВИРОБЛЯЄ:

Українського смаку ковбаси, сальцисони та всякі інші м'ясні продукти. Спробуйте виробів цієї нової української фірми.

Якщо крамниця, у якій Ви купуєте продукти, ще не має наших виробів, то просіть її замовити їх.

Для кращої обслуги своїх споживачів наша фабрика має свій торговельний відділ у Торонті.

Адреса торонтонського відділу:

363 Roncesalles Ave. — Tel.: LE. 3-1396

ЕЛЕКТРИЧНА РОСЛИНА

В лісах Індії росте так звана електрична рослина. За шість метрів від неї магнітна стрілка сильно відхиляється. Найсильніше електричне напруження в рослини біля другої години дня, вночі ж вона зовсім втрачає свої електричні властивості.

Найбільшого електричного напруження рослина досягає під час грози, а в дощ воно спадає до нуля.

Доторкнувшись до листя електричної рослини, відчуваєш сильний поштовх. Він вбиває дрібних тварин. От чому птахи старанно уникають її.

ВИННИЧЕНКОВІ ЛИСТИ ДО О. СМОТРИЧА

Від редакції: Друкуємо нижче три листи В. Винниченка до Олександра Смотрича. Ці листи цікаві тим, що показують погляди В. Винниченка на завдання літератури й письменника, а разом і ставлення цього великого майстра літератури до молодих письменників.

Оскільки це першодрук цих листів, то ми їх містимо без жодних змін і мовно-стилістичної редакції, а також і без скорочення.

Мужен. 1-IV-48

Вельмишановний Колего,

сердечно дякую Вам за Ваші "Ночі". Вони дали мені багато естетично-гарних ментів. Ваша мова, стиль, Ваша здатність спостереження і вислову показують, що українська література матиме в Вас цінну силу, якщо обставини нашого трудного життя дадуть змогу Вашим здатностям нормально розвинутись.

Дозволяю собі зробити маленьку увагу щодо вибору Ваших тем. Всі Ваші "ночі" просякнені **тяжкими** моментами життя. Правда, наша доба надто щедра на них і не помічати їх було б непрощенною сліпотою літературного робітника. Одначе не помічати й того, що й навіть у нашому житті є ясні менти, що в ньому бувають вияви не тільки ворожнечи, ненависти, заздрости, ревнощів, зради та такого іншого, а і любови, і дружби, і товариськости, і саможертвенности, і взагалі всього того, чим тримається взагалі життя є так само деякою сліпотою. Коли б воно це наше життя було повне тільки тяжкого і злого, то його не було б зовсім.

Якщо ця моя увага поможе Вам звернути увагу на це явище, я буду радий.

З правдивою пошаною

В. Винниченко

Мужен. 11-I-49

Вельмишановний Колего,

спасибі за прислану книжку Вашу. Я з великим інтересом прочитав Ваші оповідання. На великий мій жаль, незалежні від мене обставини не дають мені змоги занятись пильною аналізою їх, щоб стати Вам у пригоді. Можу тільки коротко подати Вам свої враження від них і, коли дозволите, декілька порад професійного характеру. Загальне враження від цих невеличких праць є таке, що автор їх має безсумнівну можливість і здібність творити цінні і корисні ко-лективові речі. Він, здається, ще не встановив для себе свого стилю. Наскільки я можу судити, Ви хотіли б виявляти в своїх працях прості й сильні моменти людського буття і переказувати їх теж простими й сильними засобами. Це — дуже цінний намір. Але небезпека його в тому, що можна впасти в деяке перебільшення. А перебільшення в простоті дає враження нещирости, умисности, неправдоподібности. Від першого Вашого оповідання "Вони не живуть більше" такого враження не має, але він інших уже **трошки** воно твориться. В них ідея і ситуація вже затуманені занадто спрощеним стилем. Я від усього серця можу порадити Вам бути яко мога простішим у виборі тем, так особливо у виконанні їх. Але простота повинна бути в супроводі **найбільшої щирости і правдивости**. Не треба "сочинять" ситуацій, а тільки вибірати їх із поданого життям матеріялу і переказувати в приступній для найбільшого числа читачів формі. А це надзвичайно трудно. Тому великі письменники тим великі, що вони вміють це робити, а не-великі, не вміючи, стараються надолужити своєю вигадкою. Це не стосується до Вас, але до тих зразків, які, може, роблять на Вас враження простоти і яких Ви свідомо чи підсвідомо схочете імітувати... Я не думаю, що Ви не помітили самі деяких стилістичних особливостів в Ваших оповіданнях, наприклад, у першому повторення "сказав", "сказала". Це немов би простота переказу, її часто вживає Зощенко. Іноді це дає добре враження, а часто досить псує малюнок і заважає читачеві заглибитись у нього. Я не радив би **такої** простоти, вона роблена, штучна, не правдива... Діялоги у Вас прекрасні. Уміння в коротких рисах переказати складну ситуацію — добре. Лінії характерів людей чіткі. Але вибір тем занадто однобокий. Правда, Ви не мали можливости бачити інші теми, Ваше життя склалось у специфичних умовах. Але постарайтеся придивитись пильніше до нашого Навчителя — Життя: в нього, навіть у найпроклятіших умовах, є теми ясні. Члени нашого людського та ще сучасного колектива перетомились од жорстокости, ненависти, мерзоти нашої доби, вони потребують не стільки нагаду цього, як звернення їхньої уваги на щось ясніше, як подання їм надії, що не все таке погане в житті, що можуть бути й інші боки існування людини. Отже на пятьшість випадків тяжких життя неодмінно подає один-два випадки зворушливі, теплі, надійні. Письменник має обов'язок бути правдивим, а тому малювати не тільки брудне, огидне, тяжке, але й ясне, підбадьорливе, "ясне". У Вас є здібности бачити, вибірати, малювати. Отже Ви маєте обов'язок не робити однобокого вибору.

З правдивою пошаною і товариським привітом

В. Винниченко

Мужен. 17-IV-50

Дорогий Колего,

дуже прошу вибачити мені за таке велике запізнення з відповіддю на Вашого листа з 13-IX-49. Я все збірався відповісти Вам докладніше, думав, що зможу це зробити, але моє здоров'я не дозволило мені того.

Хотів розглянути в листі Вашу "Спадковість", висловити моє велике задоволення з цієї річи і подати Вам деякі поради перед виданням її. Але, по-

вторяю, на перешкоді став трудний стан мого здоров'я. Його надірвали десять років тяжкої фізичної праці на землі — для заробітку — та п'ять років півголодного існування підчас війни. І тепер найменше фізичне зусилля викликає в мене гострий біль у голові й у горлі. Навіть писання на машинці дає ці наслідки. Та взагалі писання рукою, робленя якогось руху. Тому мені думалось, що краще підождати й написати докладніше, ніж сказати недостатньо й швидше. Але мої надії не справдились, навпаки, що далі стан здоров'я погіршується і я спішу Вам написати, що Вашого листа з оповіданням одержав, що воно мені дуже сподобалось, що я вбачаю в Вас майбутнього літературного майстря **реаліста**, якщо Ви будете дотримуватися цього самого жанру.

А. сказавши це, прошу приняти від мене побажання Вам здоров'я і сил для праці й життя на користь собі і суспільству.

З сердечним привітом

В. Винниченко

Павло СТЕП

Дівочий манастир

(П'ятий розділ з поеми "Три дороги")

...А за брамою широкими полями
Весело розбігаються шляхи.
Ой, якби весняними стежками
До мене не прийшли гріхи!...

О. Слісаренко

Котився туман клубками по долині,
ховався у темні прірви та яри,
а шмат небес, єдвабний, темносиній
уже всміхався привітно з-за гори.
Пташки пісень несміло починали,
летіть збирались світлові навстріч,
повільно зорі тліли-дотлівали,
і танула коротка літня ніч...
Важку роздерши надвоє завісу
і в море кинувши на саме дно,
Юнак-сівач виходив із-за лісу,
і щедро сіяв золоте зерно...

⁂

Два вершники попід горою
ледь-ледь помітно мерехтять:
то гетьман з юнаком-джурою
кудись поквапно так спішать,
закурені пилякою обоє,
мабуть, давно цю держать путь,
що йде понад Дніпром-рікою,
впірнаючи в ранкову каламуть.
Булані коники, хоч їм несила,
як ще недавно, басувать,
бо й їх дорога вже стомила,
проте, ще підтюпцем біжать,
минають лісом гори вкриті,
давно неорані лани,
ритмічно гупають копита
і проганяють чорні сни
джурі й гетьманові старому,
що в бурях-грозах посивів:
вони поборюють утому,
і з уст гірких не ронять слів.
І ось до ставу під'їжджають:
качки на ньому і кушир,
за ним на пригорку дрімає
старий дівочий манастир.
Не манастир — фортеця ціла:
навколо мури з грубих брил,
будівель ряд і церква біла
у небо рветься з усіх сил,
а поруч пнуться і тополі,
на мурах дикий виноград,
синіє ліс на видноколі,
вгинається від плоду сад.
З дощами в приязні і згоді —
буяє зелень скрізь густа,
і слава шириться в народі,
що тут ігуменя свята.
Прочан буває тут щороку
силенна-сила звідусіль,
і всі знаходять тут, нівроку,
на сумнів ліки і на біль...

⁂

Кипіла у черниць робота
в городі, в пасіці й кругом.
Джура, під'їхавши, в ворота
ударив тричі кулаком.
Розкрилась брама і впустила
гостей поважних в манастир,
та це роботи не спинило,
бо вирував і далі вир
у пристановищі святому,
куди всі йдуть не для забав:
усі тут трудяться і втоми
ніхто й ніколи не зазнав...

⁂

Зайшов гетьман у келію високу,
перехрестився, зброю з себе зняв,
і вмить одну орлиним бистрим оком
біля стола матусю розшукав:
— Матусенько, пораднице єдина! —
Почав Петро й став руку цілувать, —
Ось я прийшов, бо гине Україна,
і як її — не знаю — врятувать?
Я все зробив, що тільки міг, для неї...
Чи ж скаже хто: "Її він не любив!"
Я крови не жалів ворожої й своєї
і лив її, безжально всюди лив...
Та що з того?... Один тепер лишаюсь,
бо всі ідуть до ляхів, до Москви...
Проте, не здамся — з ними позмагаюсь,
аж поки не складу в змаганні голови.

Я знаю сам, що діло моє праве,
а втім, ще трохи сумнівів боюсь,
хоч і борюсь не для своєї слави:
за свій народ, за край я свій борюсь!
Порадь мене, що далі діять мушу,
щоб зраді в нас паношитись не дать?
Не тільки тіло — згоден дать я й душу,
щоб наш народ, щоб край наш об'єднать...

❦

Черниця слухала, уважно дослухалась,
аж поки слів останній звук завмер,
а потім повагом до сина обізвалась,
до любого, з дитинства і тепер:
— Гетьмане наш, і мій ти любий сину,
"Дитиночко!" — хотіла б я сказать:
нехай спаде на люд наш і країну,
на тебе теж — Господня благодать.
Ось ти прийшов до мене на пораду,
про боротьбу і сумнів розказав...
Молю я Господа, щоб Він за зраду
усіх, як є, належно покарав.
Від Бога все! Шляхи Його — таємні,
не знаєм ми, куди Він нас веде:
і бачить Він діла і світлі й темні,
без волі Божої і волос не впаде...
Ось я стою, твоя подвійна мати,
здіймаю вгору руки я свої,
благаю Господа, щоб Він поміг подати
пораду й відповідь на сумніви твої...
І що ж пораджу я тобі в твоєму стані?
Тобі, що знав завжди в житті свою мету?
Не перший ти, і знай, що ти і не останній
втрачаєш нині віру й мрію золоту...
І не дивуйсь. Такі в житті закони.
Нікому їх з людей не скасувать.
Кладе життя нам часто заборони,
і їх, повір, не можна подолать!
Не має бо життя кінця і краю,
воно постійно буде існувать,
людина ж: родиться, страждає і вмирає...
Про це ти мусів би, здається, знать,
бо ти ж колись, учившись добре в школі,
"вкусив, — як кажуть, — мудрости зела";
усе минає: горе наше й болі,
лиш невмирущі наші всі діла...
А ти вчинив великі і не мало:
народ і край надміру ти любив,
проте, великих помилок чимало,
погодься сам, в житті ти наробив.
І перша з них — покликав ти турчина,
щоб у борні тобі він допоміг,
зате тебе й не любить Україна,
бо дум твоїх народ збагнуть не зміг.
За інші тут і згадувать не треба,
ти знаєш їх, бо не юнак єси:
за них колись ти сам Владиці неба
свою належну відповідь даси.
Одну лише пораду хочу дати,
поки в тобі ще сумнів не затих:
за те тобі, гетьмане, треба дбати,
щоб не зробити помилок нових...
Ти тут казав, якщо не помиляюсь
і зрозуміла розумом старим:
"Проте, не здамся — з ними позмагаюсь",
а чи подумав ти, за що і з ким?!
"За свій народ" — казав ти. Це прекрасно:
ідей святіших в світі не знайдеш;
чи ж думав ти, чи люд наш буде щасний,
коли ти турків знову приведеш?
Ти вже змагаєшся з своєю тінню,
бо ти ідеш, вона ж вперед біжить...
Отож, залиш новому поколінню
тебе судить і справу довершить.

❦

Гетьман до слів уважно прислухався,
схиляючи униз з покорою чоло,
із сумнівом і мріями прощався,
і в серці відчував наснажливе тепло:
— Спасибі, матінко, за всі поради щирі! —
промовив лагідно із усміхом ясним,
душа ж його летіла в теплий вирій,
несла туди свої тривожні сни...
Згущались сутінки у келії похмурій,
навколо все тонуло в золотавій млі,
а ген у далині, за манастирським муром,
там коло вже сяйне котилось до землі.
Котилось, падало вогняне вниз кружало,
кричало голосно: "Рятуйте! Ой, впаду!" —
і щирим золотом так рясно заливало
тополі, що росли у тінявім саду.
Прийшла послушниця з очима ніби море,
одна із багатьох тутешніх світлих душ,
на таці принесла для них барвисту гору
достиглих яблук, слив, морель, пахучих груш.
А друга принесла гарячі різні страви,
на стіл поставила і мовчки відійшла,
і мати-йгуменя, не докінчивши справи,
із сином-гетьманом сідають до стола.
Їдять вони і знов поважно розмовляють
і про події всі і всі причини зла,
а від тополь гінких, що їх вітрець гойдає,
вихраста довга тінь на стежку вже лягла.
Пахтів, кадив чебрець, запахло і жасмином,
троянди пахощі свої п'янкі лили,
незаймано-святим і білосніжним крином
тут людські душі теж пахтіли і цвіли...
І всюди панував статечний лад і спокій
в неперевершеній і тиші і красі, —
і в тиші тій, земній, врочистій і глибокій,
гріховні помисли людські тонули всі...

❦

Забамкав дзвін, почав скликати
на молитви черниць усіх,
а літній вечір волохатий
десь за бузком в садку приліг,
чекаючи, аж поки вийде
Князь Срібний ночі з-за гори,
тоді навшпиньки він підійде
під вікна Ясної Зорі,
і стане їй моргать бровою
(мастак великий він моргать!),
Зоря падасть парчі сувої,
і він почне їх розгортать
по горах, долах неозорих,
покриє луки і садки, —
тоді аж вийдуть літні зорі,
щоб цілу ніч водить танки.

М. СОСНОВСЬКИЙ

Українці в Польщі борються за місце під сонцем

(Аналіза побутових умов, організаційних спроб і правного становища української національної групи в межах т. зв. Польської Народньої Республіки)

"Відкриття" українців в ПНР

По закінченні другої світової війни і визначенні політичних кордонів повоєнної Польщі в рамках польської держави найшлися західні окраїни українських земель, у тому ціла Лемківщина, Холмщина, Підляшшя і частина Полісся. Як відомо, ті терени, а зокрема гористі райони Лемківщини, були місцем важких кількарічних боїв українських повстанчих частин УПА та українського збройного підпілля з поліційними та військовими силами радянської Польщі. По зламанні збройного спротиву населення, що остаточно прийшло після спільної акції СРСР, Польщі і Чехословаччини на основі окремого військового договору між тими країнами — населення тих українських земель було насильно переселено частинно в УРСР, а подавляючу більшість — у північні і західні райони Польщі.

Починаючи з 1947 року, коли фактично було завершено переселення українців, офіційно питання українців у Польщі перестало ставитися. Ніякі чинники урядового, півурядового чи громадського характеру на терені Польщі ні разу не піднімали справи стану коло 200,000 українців, яких розкинуто по цілій Польщі, де вони, порівняно з загалом польського населення, жили у надзвичайно важких умовах, постійно переслідувані місцевим польським населенням і польськими офіційними чинниками. Разом з повним матеріяльним знищенням українців від них віднято всяку можливість організації, відірвано їх від рідної церкви, унеможливлено плекати власну культуру, мову тощо.

Так тривало до початку 1956 року, коли несподівано в Польщі заговорено про національні меншини, в тому теж і про українську групу. За директивами уряду ударним порядком почалася серед українців широко накреслена організаційна робота з метою згуртувати українців, польських громадян, в окремій національній організації та дати змогу цілій групі жити власним життям, плекати власну культуру, мати власні школи, пресу, книжки і т. д.

Офіційне "відкриття" українців у Польській Народній Республіці наступило з датою появи першого номера "Нашого Слова", що вийшло як офіціоз т. зв. Організаційного комітету Українського суспільно-культурного товариства у Варшаві 15 червня 1956. Безперечно, підготовка до того велася раніше, але, як відмічено в тій же газеті ч. 1, "вона була якоюсь прихованою, її не виносилося на широку громадськість, не втягувано до неї українського населення, яке було і є в ній найбільш заінтересоване, і без якого не можна як слід цю потрібну і корисну роботу провадити."

Як бачимо вже з цього ствердження, українське питання в Польщі було поставлене в ім'я якихось точно невизначених ще цілей, але, річ ясна, з виразними політичними завданнями і в пляні, що його накреслили радянські верховоди чи то в самій Польщі, чи (що правдоподібніше) в самій Москві.

Коли заговорено сьогодні на весь голос про утиски українців у Польщі, про несправедливість, яка їм діялася і діється, про жахливі побутові умови — то це не тому, що нагло все те було відкрито, а тому, що з невідомих ще нам докладніше мотивів все це **треба** було відкрити і про це **на весь голос** сказати і українцям у Польщі і цілому світові.

Нас менше цікавлять мотиви такої постановки справи, ми хочемо на основі доступного нам матеріялу проаналізувати становище українців у Польщі, щоб усвідомити собі цілу ту трагедію, що її пережили ті наші брати і сестри, які остались в кордонах Польщі.

Слово за тов. Яросінським...

Заслону з того, у яких умовах проживали до останнього часу (тобто за останніх десять років) українці в Польщі зірвав ніхто інший, а польський міністер освіти, Яросінський. Без ніяких "прим'якшувань" він прямо ствердив, що українці в Польщі були трактовані як якась третьо- чи четверторядна група громадян з серйозними обов'язками перед державою у формі сплачування податків, загосподарювання опустілих польських теренів і т. п., але без ніяких прав. Навіть на менш-більш людські житлові умови українцям у Польщі за останніх десять років не було дозволено.

За словами Яросінського переселення українців було вирішено, щоб могти успішніше боротися з УПА. Форма переселенчої акції — стверджує Яросінський — була такого порядку, що її "ніякою мірою не можна виправдати". Теж "ніякою мірою не можна виправдати кривду, заподіяну безневинному населенню під час перебігу акції... Серйозною занедбаністю того періоду була відсутність опіки для переселенців. Окремі ланки місцевої народньої влади в багатьох випадках не реагували на потреби переселених, у деяких випадках стосували дискримінацію. Занедбано було потребу культури і освіти українського населення..."

Так було в час переселювання. Та не покращало і по переселенні. "...Українці мусили займати господарства вкрай спустошені, непридатні до вжитку: людям доводилося жити по чвораках, клунях, бункерах; зневажалася українська мова, традиції, культура; громадян української національности не висовувано по лінії професійної і громадської праці, звільнялося їх безпідставно з роботи, не вибиралося до органів місцевої влади".

Читач може думати, що мова про початковий період. На жаль, не так: ті ж самі побутові умови переважають ще **сьогодні**, коли мова про українців у Польщі.

Ось декілька прикладів, що про них читаємо в "Нашому Слові". "Гром. Михайло Крисина в с. Гомбіно, повіт Слупськ, живе з дітьми в хаті, яка валиться і грозить йому і сім'ї в кожній хвилині смертю. 2.5 роки добивається, щоб змінили йому хату або дали можливість збудувати нову. Та надаремно."

"Гром. Рушняк Гриць отримав 9-ти гектарове господарство, але хата така страшна, що в кожній хвилині завалиться на голову йому і усій його сім'ї. Так само валиться і стайня... Таке становище і у Терлецького Олекси, який живе разом з худобою у стайні, де, як звісно, не дуже гарно пахне..." (Обидва факти зі села Гурово).

А ось що пишуть українці з с. Нелеп, Кошалінське воєвідство (т. зв. відзискані землі):

"Ми, українці, переселені з Сяніцького повіту в 1947 році на західні землі Кошалінського воєвідства, маємо дуже тяжкі життєві умови. Декотрі наші люди мають дуже понищені хати. Ми також мешкаємо — три сім'ї разом у домі, який дуже знищений і старий. Вже десять років ллється нам на голови, але ніхто тим не заінтересувався... Ми найбільше бажали б вернутися на рідні землі. Роблять нам всякі перешкоди. Трудно в таких умовах жити." ("Н. С.", 11. 11. 1956).

Не краще і в Білостоцькому воєвідстві. В с. Писаниці, наприклад, живе декілька українських родин переселених туди в 1947 році. "Від самого початку місцева влада погано поставилася до українців і завдала їм тяжку кривду", — пишуть переселенці. "Бувший солтис Лішевський відверто признався: "Ми українцям дали найгірші господарства, щоб тільки мали дах над головою".

Фактично і той дах нічого не вартий. "Наприклад, Григорій Страдчук досі живе в таких покривлених і потрісканих мурах, що кожної хвилини грозять смертю. Клуня розвалилася від вітру, а збіжжя гниє під дощем. ПОМ теж не йде назустріч українцям. Машини їм позичає в останню чергу, а молотарки дає тоді, коли збіжжя згниє... Журавському і Карвовському приділено лише спалені мури, замість хліва і клуні." ("Н. С.", 23. 9. 1956).

Таких прикладів можна б наводити більше і то з усіх польських воєвідств, де тільки живуть наші люди. Гадаємо, що наведені говорять за себе і є промовистим доказом того, в яких побутових умовах живе на сьогодні наша національна група в т. зв. Польській народній республіці.

В чому суть нового курсу?

Як ми вже згадали раніше, на початку 1956 року урядові польські чинники заініціювали зміну курсу щодо українців у Польщі. Разом з тим теж настала зміна і щодо інших національних меншостей як, наприклад, німців, білорусів, жидів, литовців. Все це сталося в той самий час і першими вістунами нового курсу була поява газет мовами тих всіх національних груп.

Коли мова про українців, то у Варшаві оформлено було Організаційний комітет, який підготовив перший з'їзд новозасновaного Українського суспільно-культурного товариства, що відбувся у Варшаві 16, 17 і 18 червня 1956. На з'їзді схвалено статут т-ва та обрано керівні органи. Головою обрано Ст. Макуха.

Завдання т-ва уточнені в статуті і вони зводяться до діяльності по лінії допомоги урядові реалізувати його пляни в побудові соціялізму в Польщі, популяризувати знання про СРСР, закріплювати "зв'язки братерського співробітництва українського населення з трудящими Польщі", знайомити українців з досягненнями польської культури та, врешті, "поширювати українську культуру національну за формою і соціялістичну за змістом". У рамках цього останнього має розвиватися культурне життя українців у Польщі, мають "зберігати український фолкльор, піклуватися про українські школи, курси української мови, читальні, гуртки художньої самодіяльности тощо" та "про старовинні об'єкти української культури".

"Новий курс" в т. зв. народній Польщі має на меті:

а) Покращати побутові умови українського населення;

б) Уможливити бодай частинний поворот бажаючих на рідні землі;

в) Уможливити власне українське культурне життя;

ВЧИТЕЛІ, БАТЬКИ, СВЯЩЕНИКИ!

Забезпечте своїх дітей до нового навчального року гарними сучасними підручниками. Замовляйте вже сьогодні:

1. Л. Деполович

БУКВАР

Друге поправлене видання

за редакцією, змінами та доповненнями П. Волиняка. Буквар має 100 сторінок друку великого формату (10х7 цалів, більший від читанок), має гарний великий і виразний шрифт, друкований на гарному папері, гарні рукописні шрифти, багато ілюстрований, добре методично складений, свіжі та якісні тексти. Ціна — $1.20.

2. П. Волиняк

БАРВІНОК

Друге поширене видання

читанка для 2-ї кляси, 108 сторінок. **Ціна — $1.10**

3. П. Волиняк

КИЇВ

читанка для 3-ої кл., 112 стор. Ціна — $1.25.

5. П. Волиняк

ДНІПРО

читанка для 5-ї кляси, сторінок 112. Ціна — $1.25.

Усі читанки багато ілюстровані, мають нові літературно досконалі тексти, написані сучасною літературною мовою та сучасним правописом, мають багато контрольних запитань та завдань для самостійної праці учня.

Замовляйте безпосередньо з видавництва, школи одержать знижку від 20 до 35 (залежно від кількости примірників і способу розрахунку).

г) Наладнати українське шкільництво, включно з середніми школами і катедрою української мови та літератури у Варшавському університеті.

Важко сьогодні сказати будьщо про те, наскільки всі ці програмові засади можуть бути реалізовані чи реалізуються. На основі доступних матеріялів можна ствердити наступне:

а) Польські урядові чинники, з верха до низів, бодай на словах намагаються виказати свою, нібито, добру волю в тому напрямку;

б) Польське населення і головно місцева влада (солтиси, повітові чинники) не надто респектують "новий курс" і далі проводять свою україножерну політику. "Наше Слово" переповнене скаргами на такі вчинки і містить листи та інші інформації з місць, де говориться про дальшу дискримінацію українського населення;

в) Українське суспільно-культурне товариство намагається розбудувати свої клітини всюди, де є українці. Рівночасно т-во посилено працює, щоб поліпшити побутові умови наших людей та наладнати культурне життя. Особливо активне т-во на відтинку освіти, намагаючися зорганізувати в більших скупченнях окремі українські народні школи, окрему середню школу, а також зактивізувати українську інтелігенцію;

г) Т-во утримує прямий контакт з Україною і організує відвідини українських культурних сил українських скупчень в Польщі. З тією метою була влаштована т. зв. декада української культури в Польщі, у якій взяли участь театральні і хорові ансамблі України.

ґ) Т-во намагається організувати місцеві хори, театральні гуртки і т. п. та максимально поширити українську книжку.

Постава українського населення і що зроблено

Треба відмітити, що досі активізації населення непомітно. Головне правління УСКТ нарікає на пасивність, а в газеті прямо пишеться, що люди бояться приймати участь в українському культурному житті, уважаючи і т-во, і газету і всі інші починн за пастку, щоб виявити український актив, а потім знищити його.

Про це досить широко інформує "Наше Слово" в редакційній від 26. 8. 1956, де запевняє, що того роду побоювання безпідставні, бо **"все те, що робиться в справі українців у Польщі, робиться всерйоз, робиться настало і не є воно жодною пасткою на нікого.** Це все є частиною тої загальної демократизації життя, яка доконується в цілому таборі соціялізму. І робиться це все не для того, щоб піймати когось в якусь пастку".

Так пише варшавська українська газета. З боку ж уряду є теж заява про те, що українцям немає чого боятися більше і що "партія і уряд народньої Подьщі рішили якнайгостріше з цілою суворістю карати різного роду беззаконня, дискримінацію, викривлення. Будемо, товариші, звільняти з державного і партійного апарату, будемо суворо карати всіх тих, які будуть намагатися стосувати дискримінацію, або захочуть розпалювати шовінізм і націоналізм" (там же). Щоб ще краще продемонструвати свою готовість допомогти українській групі, уряд визначив суму 15 мільйонів злотих, які призначені на допомогу українським селянам при віднові їхніх хат та для загального поліпшення їхніх господарств.

Коли мова про з'їзд УКСТ, то там приймало участь 241 делегатів з 13 воєвідств. Делегатів обирано весною 1956 р. на зборах українців в окремих місцевостях. З матеріялів за місяць листопад можна бачити, що вже розбудовані воєвідські і повітові комітети в усіх тих восьми воєвідствах, де проживає основна маса українців. Організуються і місцеві клітини.

Коли мова про освіту, то тепер українську мову вивчають у 146 школах восьми воєвідств. У тому є дві школи з українською викладовою мовою (с. Ярушувка, Вроцлавське воєвідство і с. Бані Мазурскі, Білостоцьке воєвідство). Про те, скільки є українських дітей — даних немає. "Наше Слово" пише, що бракує вчителів та українських підручників. На протязі літа 1956 було влаштовано курси для вчителів української мови, а з вересня 1956 працює у Бартошицях педагогічний ліцей, що має готувати кадри вчителів української мови.

Вимагають повороту на рідні землі

Найсерйознішим вислідом цього "нового курсу" в Польщі є щораз сильніше домагання населення дозволу повертатися на рідні землі. Це було найяскравіше поставлено на воєвідській конференції УКСТ у Вроцлаві, де з'їзд висунув такі домагання:

"Признати, що застосована у відношенні до українського населення в 1947 році засада збірної відповідальности і масове насильне виселення українців на західні землі було порушенням ленінських засад у національній політиці;

Зробити все можливе, щоб українці могли вернутися на свої старі землі і одержати поміч на загосподарювання;

Щоб у практиці здійснювалося гарантоване конституцією ПНР право на релігійні практики в будьякому віруванні, в тім і греко-католицькому;

Забезпечити представництво українського населення в сеймі під час виборів у січні 1957 р."

Коментуючи ці рішення з'їзду, газета від себе додає, що це вимоги всіх українців у Польщі, яких не можна "вважати за громадян другої категорії і відмовляти їм належних прав." Газета відзначає, що найважливіше значення має питання повороту українців на рідні землі, головно у Люблинське і Рящівське воєвідства, бо "це розв'язало б справу і української школи і культурно-освітної праці."

Рівночасно поставлено вимогу, щоб була створена мішана польсько-українська комісія, яка б перевірила, наскільки є реальними можливості такого перенаселення. Тут мова про устійнення числа господарств, які незаняті і куди б наші люди могли б повернутися, зокрема ті, які проживають у важких умовах.

Характер УКСТ і "Нашого Слова"

Немає найменшого сумніву в тому, що і Українське культурно-суспільне товариство і його орган "Наше Слово" — урядове знаряддя. Відповідна до того достосована й політика т-ва і політика

газети. Безперечно, звертає на себе увагу досить різкий тон у висвітленні окремих фактів з українського життя і, порівняно з українською пресою з УССР, газета безумовно живіше редагована і, ми б сказали, відважніше. Не відчувається типового радянського нудного й безнадійного газетного штампу, хіба у статтях авторів з УРСР.

Матеріяли про Україну — виключно в радянському тоні й дусі. Цікаве й те, що "Наше Слово" входить в полеміку з українськими газетами на еміграції (наприклад, з лондонською "Українською Думкою").

Наклад "Нашого Слова" — 15.300 примірників, що на ті умови є чималим здобутком.

Підсумовуючи, можемо сказати одне: активізація українців у Польщі — явище позитивне, бо йдеться про долю 200,000 наших земляків. Створення українських шкіл допоможе зберегти молоде покоління, а близьке сусідство з українським материком буде тим чинником, який допоможе тому поколінню чутися сильніше. Коли б поважніша кількість виселених наших людей повернулася на рідні землі, то це не тільки було б великим підбадьорюючим фактом для людей, які на протязі цілого десятиліття зазнавали моральних і фізичних тортур у чужому шовіністичному оточенні, але теж було б вирівнянням історичної несправедливости.

Важко робити якісь прогнози щодо дальших перспектив організаційного та культурного ставання наших земляків у Польщі, але ми б раділи, якщоб вони в умовах тієї сумної дійсности могли бодай трохи почувати себе людьми.

ВАЖЛИВІШІ ФАКТИ З ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ У ПОЛЬЩІ ЗА 1956 РІК

Щоб читач міг виробити собі кращий погляд на розвиток "нового курсу" в Польщі щодо українців, додатково подаємо хронологічний перегляд фактів з життя української національности на території польської держави. Треба відмітити, що перші ознаки зміни наставлення офіційних чинників щодо українців появилися восени 1953 року, коли було відкрито катедру української філології у Варшавському університеті. Приблизно в тому ж часі українським дітям уможливлено вперше навчання української мови, хоч в ширшому засягу це сталося щойно в шкільному році 1955-56, коли навчанням української мови було охоплено 1,114 дітей.

На початку 1956 року дозволено на передплату українських газет і журналів з УРСР. Тоді ж з України було надіслано більшу кількість українських книжок для вжитку місцевого українського населення. Поруч з тим у погодженні з урядом у більших скупченнях українців (головно в Люблинському воєвідстві) почали творитися художні самодіяльні гуртки.

У березні українці в різних воєвідствах відмічали Шевченківські дні.

У березні, квітні, травні відбувалися в окремих місцевостях зібрання, на яких дискутовано проект статуту УКСТ і обирано делегатів на з'їзд цього проектованого товариства.

15 червня появилось перше число "Нашого Слова", органу Організаційного комітету українського культурно-суспільного товариства. 16, 17, 18 червня відбувся перший з'їзд УКСТ у Варшаві. На з'їзді було 241 делегатів з 13 воєвідств. Уряд представляли міністр освіти Яросінський й віцеміністр внутрішніх справ Шнек. Повідомлено про відкриття дворічного педагогічного ліцею у Бартошицях (Ольштинське воєвідство), де мають готувати вчителів для місцевих українських шкіл.

У липні відбулися тритижневі курси для вчителів української мови. Слухачів було 27, хоч за пляном мало бути 70. 22 липня відбулася краєва нарада в справі навчання української мови в школах. По кінець липня було зорганізовано такі воєвідські комітети УКСТ: Вроцлав, Зелена Гора, Гданськ, Ольштин.

У серпні закінчила працю міністерська комісія по дослідженні і охороні старовинних пам'яток української культури. У висліді тієї праці взято під урядову охорону 120 церков на Ряшівщині. Винесено постанову про навчання української мови в двох школах у Перемишлі. Засновано воєвідські комітети ПКСТ у Кошаліні та у Щеціні. Заповіджено організацію українського показового хору в Польщі.

16. 8. 56 р. появилася офіційна постанова уряду про асигнування 15 млн. злотих на допомогу українським селянам у Польщі. 15. 8. за підписом Богдана Проскурницького повився заклик про організацію українського театру в Польщі.

У вересні оформлено воєвідські комітети УКСТ у Люблині та Перемишлі. Розпочато навчання у двох українських народніх школах у с. Ярошувка і у с. Баня Мазурська. Крім того навчання української мови введено у 146 школах по всій Польщі. Дітей до навчання української мови зголосилося 2,219. Передано в розпорядження комітету УКСТ Ряшівського воєвідства колишній Український Народній Дім у Перемишлі. Населення висунуло вимогу віддати в користування українцям місцеву українську греко-католицьку церкву, яка є в адміністрації Кармелітів. У Щеціні влаштовано виставку про творчість Тараса Шевченка.

У жовтні розпочато заходи за виставлення і вибір українських послів до польського сейму. Дальші посилені заходи за збільшення числа шкіл з українською мовою як предметом навчання.

У листопаді розпочалась кампанія за поворот переселенців на рідні землі. На окремих воєвідських зборах (вперше це сталося у Вроцлаві) винесено постанови домагатися згоди уряду на переїзд у Люблинське і Ряшівське воєвідства, куди адміністративно входять тепер західні окраїни українських земель.*)

---

*) Дані виготовлені на основі матеріялів, опублікованих у варшавському "Нашому Слові" ч ч. 1-13, крім ч. 12, якого редакція досі ще не одержала.

Микола ХИМИЧ

Луганський металюргійний завод

(1795 - 1887)

Проїжджаючи, по дорозі в Єрусалим, у 1392 році донецькі степи митрополит Пімен записав: "Бяше бо пустинія зело всюду, не бі відно там нічтоже: ні града, ні села. Пусто все і не населено. Нігде не відеті человека, точно пустинія велія і зверей множество".[1]) А на мапах, видаваних у Зах. Європі у XVII ст., територія між долішним Дніпром і Доном завжди позначалася "Лока дезерта" (місця пустельні).

Та не завжди тут була така пустка. Її й не могло бути, бо край цей багатий, як на поверхні землі, так і в її надрах. Уже в глибоку давнину (V-III ст. до Р. Х.) надозівські степи годували значну частину населення у середземньоморському та понтійському просторі. Як свідчить Демостен, з Боспору вивозили щорічно тільки до Атен 400.000 медімнів (1 млн. пудів) хліба.[2])

У цих місцях була розвинута, як на ті часи, й промисловість, зокрема металюргійна. По річці Міюс, у часи генуезької колонізації (VII ст. до н. е.) існувало виробництво заліза. "По берегах Міюса є сліди гірничих робіт та металюргійних шлаків. Біля с. Новопавлівка у Скилеватій балці знайдено вугілля разом зі шлаками та залишками печей". Коло с. Городище знайдено "глибокі рови, залишки гірничого виробництва, великі рудничні відвали. У ярах находять руїни печей для топлення металу та шлаку, це показує, що тут було топлення руд".[3])

Археологічні досліди дають можливість твердити, що в пізніші часи металюргійний промисел навіть поширився. У районі Бахмута обробляли мідну руду, на Запоріжжі (Каменське городище) існував значний осередок металевого виробництва. Як бачимо, у давнину південно-східня Україна була добре загосподарена, але пізніші навали напівдиких кочовиків з азійських просторів спустошили цей край. Особливо нищівної руїни завдав Україні кримський хан Менглі-Гірей у 1482 році, після якої вона вже не змогла відновитися аж до XIX століття.

Ще у XIX ст. письменник і публіцист Г. П. Данілевський, вивчаючи чумацтво, констатує: "Їздили на тих пустопорожних степах, де немає ні єдиної стежки, ні сліду, як на морі. Пізнавали шлях свій: удень по сонцеві, по кряжах, по могилах; а вночі — по зірках, вітрах і річках."[4])

На протязі віків українські степи були ареною запеклих військових подій, а не тереном для господарської діяльности, а тому потенційні багатства краю не використовувалися зовсім.

Тільки починаючи з XVIII століття, як сюди добралася могутня північно-східня держава, Московія, почалося мілітарне, політичне та економічне засвоєння Надозів'я. Російська імперія, у яку потім була залучена і Україна, ще від часів Петра I, почала настирливо вишукувати собі виходи до моря та завойовувати водні простори. Цар якось сказав: "Суші не потребую, потребую води". І цієї формули послідовно притримувались його наступники. Але на шляху до опанування ними теплих (Чорного та Озівського) морів стояла друга могутня південно-східня держава — Туреччина, з якою Росія і вступила у тяжку боротьбу.

Яка була напруга обох держав у цьому змаганні видно хоч би з такого прикладу. Росіяни по суходолу перетягували цілі ескадри кораблів з Волги в Дін, а турки хотіли засипати Керченську протоку[5]) щоб перегородити шлях цій фльоті у Чорне море. Найпершим заходом російської адміністрації щодо опанування наших степів, було заселення їх. У 1753 році по річці Дінець та його правих допливах поселили у шанцях (військові селища) сербів, яких зобов'язали нести охоронну службу від наскоків кримчаків та ногайців. Серби скоро побачили, що одним тільки поселенням людей цього краю не опануєш. Бо, наприклад, у 1768 році татари, під командуванням Керім-Гірея усі поселення знищили, населення вирізали чи забрали в ясир і степ знову опустів. Дійсність вимагала застосування цілого ряду різних мірроприємств, щоб нарешті освоїти степ.

До господарських заходів, спрямованих для цієї мети, в першу чергу треба віднести будівництво чавуно-ливарного заводу на річці Лугані.

Сербський поселенець, дідич Штерич, що володів маєтком у с. Біле, за своєю натурою енергійна і підприємлива особа, зацікавився своєю новою батьківщиною і розпочав її вивчення. У 1790 році він уже зміг не тільки повідомити намісника Новоросійського краю кн. Потьомкіна про те, що на своїх власних землях знайшов поклади кам'яного вугілля та залізної руди, а й подати проект про всебічне геологічне дослідження краю на предмет виявлення тут різних мінеральних покладів.

Потьомкін проектом зацікавився і негайно вжив усіх своїх впливів та зв'язків у Санкт-Петербурзі, щоб допомогти Штеричу в його починах. В тому ж році зі столиці вислали видатного інженера-металюрга Карла Гаскойна (шкота з походження, який з 1786 року був на російській службі, як фахівець з металюргії) з майстром Джоном Ніксоном та чотирма підмайстрами на допомогу Штеричеві. Під кінець літа вони прибули у місто Донецьке, тодішній адміністраційний центр Слов'яносербії. (У 1753 році на Дінці був створений шанець Підгірний, який у 1784 р. назвали містом Донецьким, а в 1817 р. переіменовано на Слав'яносербське), а потім до с. Білого. Звідси Гаскойн і розпочав розшуки покладів кам'яного вугілля та залізної руди.

Методи розвідок копалин у нього були дуже прості: тільки поверхневий огляд у долинах річок, по балках, по ярах, де ці копалини виходять на поверхню землі. Але й за такого способу вивчення він виявив значні запаси залізної руди у районі річок: Лугані, Луганчика, Ольхової, Білої, які по своїй кількості і по своїй якості надаються до про-

мислової переробки. У Лисичому Байраці (тепер м. Лисичанське) знайдено поклади кам'яного вугілля.

Про наслідки своєї експедиції Гаскойн повідомив Потьомкіна і разом з тим склав і подав проєкт будови доменного заводу, який вперше в Росії мав витоплювати із залізної руди чаун на мінеральному паливі, тобто на кокусі. Місце для заводу рекомендував — правий берег р. Лугані, там де в неї вливається р. Ольхова, напроти с. Кам'яний Брід.

За тодішніми даними це місце найкраще надавалося для розміщення заводу, бо:

1. В околиці була головна металюргійна сировина — залізна руда. Головні поклади руди, що їх мав на меті розробляти Гаскойн, були коло с. Городище, 64 км. від заводу.

2. Кам'яне вугілля з Лисичого Байраку (90 км. від заводу) він плянував довозити по р. Дінці. Такий спосіб транспортування дозволяв організувати масові перевозки баржами такого роду вантаж і не дорогим коштом.

3. Тут були й будівельні матеріяли. В околиці розроблялось кілька кам'яних кар'єрів, де селяни видобували пісчанник для своїх потреб.

4. Рельєф місцевости і береги обох річок якнайкраще надавалися для будови двох каналів, по яких подавалася вода на завод, як для урухомлення машин, так і для охолодження печей, тощо. І греблю через річку тут було найзручніше збудувати.

5. Питання робочої сили теж відіграло своє значення. Край тоді був рідко заселений, а в сточищі р. Лугані було кілька сіл. Особливо приваблювало Гаскойна велике, вільне козацьке село Кам'яний Брід, звідкіля, як він думав, дістане робочу силу. Крім того, на цих річках було кілька водяних млинів, які думали закупити разом з кріпаками.

6. Безпосередня близькість до р. Дінця, — всього 9 км. Гаскойн знав, що для успішного розвитку і заводу, і взагалі для розвитку цілого краю (він тоді ж подав Потьомкінові ще й другий проєкт, проєкт про загальну організацію цього нового промислового району) потрібні шляхи сполучення. Єдиною можливою транспортовою трасою міг тоді бути тільки Дінець. Ним зручно було доставляти кам'яне вугілля на завод і вивозити готові вироби на Чорне та Озівське моря. Тому Гаскойн рекомендував шлюзувати річку щонайменше до села Лисичого Байраку. Він писав: "Треба відновити древне судноплавство річки Дінця, яким вугілля можна буде довозити до різних місць для продажу зручних, а уже звідсіля розвозити в безлісні місцевости."[6])

Але в 1791 році Потьомкін помер, а разом з ним завмерла і справа заводу.

У 1794 році Гаскойн і Штерич знову звернулися до нового намісника краю кн. Зубова за допомогою. Всесильний черговий фаворит цариці Ктерини II нарешті добивається "височайшого повеління" на дозвіл будувати завод.

14 листопада 1795 року виходить указ "Организации литейного завода в Донецком уезде при реке Лугани и об учреждении ломки найденого в той стороне каменного угля". В указі ще було сказано, що Катеринославському заводові визначити 650.000 карб., які залишилися від озброєння Чорноморської фльоти, і призначити до заводу до 22.000 душ майстрових і переселенців.

Треба зауважити, що у 1797 р. цар Павло I, що ниців усі пам'ятки про свою матір, переіменував назву заводу на Луганський. Місто хронологічно називалось: спочатку Луганський завод, потім Луганъ, після Луганське, а тепер Ворошиловград.

Тим же указом Гаскойна призначалось директором заводу і ставилося перед ним завдання: "...улаштування чавуноливарного заводу з усіма зручностями для безупинного машинового виробництва за допомогою води з тим, щоб потрібні для чорноморської фльоти та південних кріпостей чавунні речі на ньому виготовлялись".[7])

Отже, завод був побудований, як каже проф. П. Г. Любомиров, тому що це було "...необхідно для активної політики Росії на півдні".[8])

Перед заводом ставилося завдання виробляти зброю, головно гармати та набої до них, для потреб: Чорноморської фльоти, південних кріпостей (св. Ганни, св. Димитрія Ростовського, св. Єлисавети) берегових укріплень, портів, військових селищ (рот та шанців).

26 листопада 1795 року почалося будівництво. Воно йшло прискореними темпами. І Гаскойн прикладав усіх зусиль, і губернатор Зубов приспішував, бо він, як головнокомандувач фльотою, був у тому безпосередньо зацікавлений. До року будівництво закінчилося і коштувало трохи більше, ніж 800.000 карб.[9])

Як виглядав завод у момент його пуску, невідомо. Немає про це ніде згадки. Одначе відомо що:

1. Завод мав великий двір забудований різними заводськими будівлями, які були збудовані з піщаника.

2. Мав цехи: доменний — 1 піч, ливарний, пудлінговий, ковальський, столярський та цех обробки набоїв.

3. Річку Лугань запруджувала кам'яна гребля, від якої відходило два канали, якими підводилась до заводу вода.

4. Трохи далі від заводу, на Англійській вулиці (тепер Южного Спартака) стояли кам'яні будинки для адміністрації заводу. А на Поштовій вулиці простягався ряд убогих хворостяних мазанок для робітників.

Після закінчення будови заводу почалося налагодження технологічного процесу усіх його агрегатів та цехів. Головне було налагодити доменний процес. Період цей видався досить складним і тяжким, бо треба було:

1. Опанувати взагалі нову технологію витоплення чавуну на кокусі, чого досі тут не було;

2. Опанувати ці специфічні місцеві сирівці, — залізну руду, кам'яне вугілля, вапняк, — які вперше вжили до переробки;

3. Підготувати кваліфікованих робітників;

4. Організувати взагалі промислове підприємство у цій напівпустельній місцевості починаючи від видобування з-під землі вугілля і кінчаючи постачання робітників харчами.

На це все витрачено багато коштів, часу і енергії.

Тільки 28 жовтня 1800 року начальник доменної

печі вперше повідомив директора заводу: "Нині припроваджені мною при рапорті в заводське управління відлиті з Городищенських руд ядро, бомба і граната, котрі суть вперше при допомозі кокусу в цій імперії відлиті."[10])

Отже, тільки через чотири роки домна вперше видала якісний чавун витоплений із залізної руди, видобутої в с. Городищі на кокусі, випаленому з вугілля Лисичого Байраку.

На досвідні плавки витрачено 10.000 пудів залізної руди.

Здавалось би, що після цього завод почав працювати регулярно й нормально. Але 10 січня 1806 року адміністрація заводу подала рапорт до столиці, що доменну піч зупинено до часу аж доки можна буде доставляти Дінцем паливо з Лисичанська, бо довозити його по сухопуттю не оплачується. З рапорту довідуємось, що труднощі в налагодженні роботи заводу були не тільки технологічного та організаційного порядку, а й економічного.

Як показують факти на налагодження нормальної роботи заводу було витрачено не тільки 10 років часу, а й багато матеріялів та коштів. За час 1796-1806 року з видобутого в Лисичанському вугілля в кількости 2.418.403 пуди на завод відпущено 1.660.860 пудів, що коштувало мінімум 700 тисяч карбованців. Бо видобуток коштував 30 коп. за пуд, а достава — 25 копійок.[11]) Залізної руди до 1807 року доставлено 222.995 пудів.[12]) Довозились і флюси. Сировину привозили волами і брали на підводу по 40-50 пудів. І врешті все це пішло на марно.

На те було кілька причин.

1. Низькоякісна залізна руда. Як уже зазначалось, Гаскойн знайшов у багатьох місцях поклади залізної руди, типу бурого залізняка. Не можна обвинувачувати його у якійсь помилці, бо, як виявили пізніші досліди різних експедицій, руди в цих місцях справді було багато. На Донбасі знайдено 180 родовищ її. Окремі родовища є досить значні. Наприклад, Сулінське родовище простягається на 30 км. з шаром руди товщиною 0,9-1,2 метра і руда має в собі до 50 відс. заліза. За підрахунками гірничої частини міністерства державного майна на 1881 рік тільки в Області Всевеликого Війська Донського до глибини 65 метрів запас руди становив 23 млрд. пудів.[13]) Це, при 40 відс. заліза в ній, давало можливість витопити 165 млн. тонн чавуну. Значні поклади руди є в басейні річки Кальміюс, в Торецькій котловині, коло с. Корсунь та в інших місцях. За плянами Гаскойна, головним родовищем, яке мало постачати заводові руду, було Городищенське (коло с. Городище, на р. Біленькій). Площа його займала 1310 гектарів, відкрито 9 пластів товщиною в середньому 0,7 метра, заліза було 35-40 відс., руда легкоплавка. Отже, усі дані говорили за те, що родовище може служити базою для заводу. Помилка Гаскойна, — неминуча на ті часи, — полягала ось у чому:

1) Руда залягала не суцільними шарами, а окремими гніздами, які скоро вироблялися. Підготовка до експлуатації нового гнізда коштує дорого, що й лягало на виробництво значними додатковими витратами;

2) Бурий залізняк має в собі 15-25 відс. різних піскуватих та глинних домішок, крім того Городищенська руда мала в середньому 34 відс. баласту (різні горні породи). Щоб усі ці домішки відділити від заліза, треба до доменної шихти додавати багато флюсів (вапняку). Щоб усе це проплавити, треба багато тепла, а такого тепла одержти з місцевого кокусу було дуже тяжко.

3) Низькоякісне кам'яне вугілля. Лисичанські поклади вугілля великі, але якість їх низька. Це довгополум'яне вугілля, з якого неможливо одержати кокус з високою теплотворною спроможністю. Кокус цей мав багато попелу. Таким чином, засмічену руду, яка вимагає висококальорійного кокусу, проплавляли низькокальорійним кокусом зі значним відсотком попелу.

За такої кепської сировині тяжко, майже неможливо вести доменний процес, що й унеможливило виробництво чавуну, хоч завод і був побудований, як каже один із перших дослідників Донбасу інж. Ів. Кованько, — "по случаю открития каменного угля і изобілія железних руд".[14])

4) Питання робочої сили теж відігравало свою ролю в житті заводу. Цей бік справи досить важливий, і не тільки на той час, а й пізніше, то й треба на ньому зупинитися. Т. зв. Новоросія тоді була рідко заселена, а східня її частина до того ще й мала доволі різноманітний склад населення. Населення тодішньої Донеччини складалося з:

а) Чужинців - колоністів такого різноманітного складу, що були поселенці навіть з острова Мінорки. Колоністи жили заможньо й до промисловости не йшли.

б) Козаки Дону, які або виконували військову службу, або теж жили заможньо. Про їх роботу в шахтах і на заводах і мови не було.

в) Українці, що складали головну частину населення, ділилися на дві групи. Вільні козаки-поселенці, переважно з Полтавщини та Чернігівщини. Ця група мала ще досить свіжі козацькі традиції і найбільше в житті цінила власну незалежність, то й нізащо не хотіла йти у підлеглість майстра, штейгера чи інженера. Вони теж жили заможньо і не потребували йти на заробітки, як тоді говорили "у чортовім череві". З певністю можна твердити, що не було ніякої ращії міняти чепурні біленькі хати на нудні хворостяні казарми-мазанки.

Другу групу українців становили селяни-кріпаки, які хоч би й хотіли перейти у промисловість, то не мали права. Приписати їх до підприємств законодатним порядком було неможливо, бо цьому противились дідичі.

Отже, робочої сили на місці не було і для Гаскойна це питання було невирішимою проблемою. Одначе, для петербурзької адміністрації ніякої проблеми тут не було (взагалі у росіян ніколи не буває ніяких проблем тим більше не вирішних) і справа з робітниками була вирішена скоро й легко, чисто московським способом — примусове переселення.

Першу партію робітників складали поселенці з північних губерній в кількості 2.400 осіб. Між ними було 400 осіб[15]) штрафних промислових робітників, або, як тоді казали, "роботних людей", 300

— з Ліпецьких заводів, а 100 — з Уралу. Трохи пізніше приписали ще 4.000 осіб селян. Крім цієї категорії робітників, були ще й інші, це: волоцюги (на Донеччині їх називали харцизами), каторжники, т. зв. "біглі люди". Їх використовували на роботі під землею. Були тут і штрафні солдати та польські полонені, які працювали при "вогняних машинах" — так тоді називали парові машини.

Але все це питання робочої сили не вирішувало. Такий різнородний елемент ніяк не надавався до праці на заводі. Завод вимагав робітників постійних, які з часом набували певного фаху, відповідних виробничих навиків, а всі ці категорії цим вимогам не відповідали. Вони тяглися до сільського господарства, працювати на заводі і в шахтах не хотіли, систематично розбігалися, особливо в літній час. У тому Гаскойн дуже скоро переконався, особливо як у 1800 році з Херсощини привезли 500 каторжан, які і робити не хотіли, і населення заводу та околиці тероризували, а врешті зовсім розбіглися. Після цього він вирішив скасувати такий спосіб набирання робітників і, на свою власну руку, розпочав вільне наймання. Значну частину найманих робітників дало Правобережжя, звідкіля масами тікало населення, бо життя там під сваволею польської шляхти було нестерпне. У 1812 році робітників розділили на дві групи: хто умів і хотів працювати, того зробили т. зв. непереміннім робітником; решту перевели у т. зв. приписних селян, яких використовували як чорноробів. Щоб якось затримати кваліфікованих робітників, їх, із заводських земельних фондів, наділили землею по 16 гектарів кожному, бо зарплатня була низька, всього від 16 до 36 карб., а малолітні 6 карб. на рік.[16]) Між іншим праця неповнолітних була широко вживана, наприклад, у 1815 р. на 1085 робітників неповнолітних було 489. Працювали по 12 годин на добу.

Майстри і технічне керівництво заводу складалося виключно з англійців, спеціяльно виписаних сюди.

Як бачимо, що й становище з робітниками утруднювало нормальну роботу заводу. Український економіст І. В. Бровер каже: "Промисловість Катеринославщини не розвивалась, бо бракувало робітників. Навіть казенний Луганський завод їх не мав і він використовував польських полонених, арештантів, бродяг, хоч йому й було дозволено наймати вільних робітників за добровільну платню".[17])

4) Були ще й причини чисто технічного та технологічного порядку, але розглядати їх тут не будемо, бо то справи чисто фахові.

Після того, як остаточно переконалися, що власного чавуну витоплювати буде неможливо, — домну зліквідували, а завод у 1806 році перетворили на переробний. Переробляв він чавун, привезений у час весняного розливу річок з Уралу. Це був єдиний можливий спосіб урятувати завод від повної ліквідації.

Систематичних статистичних даних про те, як працював завод, особливо в перші роки — немає. Є тільки окремі випадкові цифри, з яких все ж можна уявити його працю.

За весь час свого існування завод ніколи не працював систематично, а тому його діяльність можна поділити на кілька періодів.

Перший період припадає на 1820-30 рр. У ці часи Росія вела війни з Персією та Турцією. Завод виробляв зброю. Фактичних даних про виробництво немає. Після закінчення воєн, казенні замовлення припинились і завод мали зупинити, але дирекція заводу добилася в Горному департаменті дозволу перейти на цивільне виробництво, на приватні замовлення. Тоді ще ринок не був розвинутий і кожне підприємство виготовляло тільки замовлені вироби.

З переходом на цивільне виробництво розпочинається **другий період** його діяльности. Маємо відомості з 1841 року, що в цей період завод приймав замовлення на виробництво: парових машин від 2 до 100 і більше кінських сил, гідро- та гвинтові преси, токарні та гвинторізні варстати, соломо- і сінорізки, устаткування для паперових фабрик та інше.

Третий період, коли завод досягнув найвищого рівня своєї діяльности, припадає на час кримської війни 1853-55 рр. Одинадцятимісячна оборона Севастополя була можлива тільки тому, що завод увесь час безперебійно постачав йому зброю. Тільки одних набоїв до гармат завод щодня відвантажував по 3.000 пудів. Озброєння постачалось і в інші пункти: Миколаїв, Керч, фортеці у гирлі Дону, Очаків.

За три роки війни завод виробив:[18])

бомб — 121.588 пудів
ядер — 291.021 пудів
картечі — 1.354 пудів
гранат — 59.338 пудів
цистерн — 13.175 пудів
лафетів — 2.372 пудів (30 штук)
устаткування для пароплавів — 1.091 пудів

Четвертий період відноситься на післявоєнний час — до 1860 року. У цьому періоді завод одночасно працював і на казну, і на приватний ринок. Асортимент виробів був дуже різноманітний: починаючи від повного устаткування пароплавів і кінчаючи відлитою чавунною сторожею й воротями для посольства в Константинополі і двома монументами по 15.000 пудів кожний. Завод виготовляв різні машини, котельні вироби, чавуно-ливарні вироби. У 1859 році завод виробив:[19])

чавуно-ливарських виробів — 10.800 пудів
залізних виробів — 4.600 пудів
парових машин — 4 штуки
набоїв до гармат — 20.700 пудів

Робітників тоді було всередньому 4.421 осіб на рік. Щорічний прибуток — 10.000 карб.[20]) Деяке уявлення про розміри заводу може дати опис запасів матеріялів на 1856 рік:

кам. вуг. Лисичанське — 52.863 пудів на 2202 карб.
кам. вуг. Успінське — 168.736 пудів на 4.585 карб.
антрацит Грушівський 258.843 пудів на 42.041 карб.
Уральський чавун 276.531 пудів на 158.206 карб.
мідь — 85 пудів на 1.002 карб.
олово — 33 пуди на 661 карб.
свинець — 12 пудів на 93 карб.
залізо різних сортів 16.534 пудів на 19.228 карб.

сталь —	826 пудів на 2.993 карб.
вапно —	1.187 пудів на 422 карб.
формовочна земля —	83. 680 пудів на 836 карб.
алебастр —	4.028 пудів на 161 карб.
глина Біловодська —	1.237 пудів на 98 карб.
вапняк	95 пудів на 744 карб.
цегли —	169.000 штук на 551 карб.
черепиця —	138.750 штук на 471 карб.
дошки —	10.399 штук на 4.652 карб.
різний лісоматеріял —	1.847 штук на 1.085 карб.
дрова —	134 куб. саж. на 965 карб.

разом — 241.770 карб.

З 1860 року розпочався **четвертий період.** Тому, що військові замовлення тепер були мінімальні, заводові дозволили переключитись виключно на цивільне виробництво. Такий перехід вимагав перебудови заводу, до якої й приступили 1868 року, а закінчили у 1864 р. Після цього завод мав такі цехи й устаткування:

а) Цехи: ливарний, слюсарсько-токарний, ковальський, столярський, пудлінговий, цинковальний, мідноливарський, вогнетривкої цегли та цех для обробки набоїв.

б) Магазини: модельний — 1, матеріяльний — 4.

в) Механічне устаткування:

вагранок	3
нагрівальник печей	3
ковальських горнів	25
печей для цементування виробів	4
печей для обпалювання вапняку	2
25-сильна парова машина	1
12-сильна парова машина	2
16-сильне гідравличне колесо	1
паровий молот в 1 тонну	1
різних варстатів	50
гідропрес	1
гвинтовий прес	1
машин для розмелювання формовочної землі	1
копер для биття чавуну	1
вентиляторів	4

В роки реконструкції продукція заводу була така:[22])

У 1860 р.

відлито гарматних набоїв	19.265 пуд. на 43.935 кр.
вироблено залізних виробів	1.175 пуд. — 6.155 крб.
виробл. чавунних виробів	5.379 пуд. — 11.554 крб.
виробл. мідних виробів	59 пуд. — 1.078 крб.
парова машина	1 штука — 2.300 карб.
с.-г. машина	1 штука — 140 карб.
ваги	— 440 карб.
різні інструменти та інше	— 16.866 карб.

У 1861 р.

залізних виробів	2.118 пудів на 13.246 карб.
чавунних виробів	19.991 пудів — 28.687 карб.
мідних виробів	22 пудів — 408 карб.
вироби з дерева та інше	4.686 карб.

У 1862 р.

залізних виробів	1.362 пуди
чавунних виробів	12.673 пуди
мідних виробів	25 пудів
парова машина	1 штука на 5.205 карб.
локомотиви на 3 кінських сили	2 шт. — 2.033 карб.
локом. на 5 кінських сили	2 штуки — 2.941 карб.
локом. на 6 кінських сили	1 штука — 901 карб.
локом. на 8 кінських сил	1 штука — 493 карб.
ваги	— 509 карб.
виробів з дерева та інше	— 20.697 карб.

Робітників у 1860 році — 1.088
Робітників у 1861 році — 504
Робітників у 1862 році — 430.

Робітники працювали тільки за вільним наймом. У роки реконструкції завод працював з дефіцитом, напр., у 1862 році дефіцит рівнявся 28.598 карб.

Після поширення заводу поширився і асортимент виробів. Можна сміливо твердити, що тепер він стан машинобудівельним заводом. Ось наменклятура його виробів: парові стаціонарні машини, локомобілі на 2-3 к. с. з повним обладнанням до них, котельні вироби, устаткування для парових млинів, цукроварень, винниць, салотопень, тартаків, пожежні прилади, труби різного сорту, різне сортове залізо, помпи, ковальські вироби, с.-г. машини та інше.

Замовлень надходило багато і самих різноманітних. Це обумовилося тим, що в той час розпочалося інтенсивне будівництво заводів с.-г. машин та заводів по переробці с.-г. сировини, а на півдні Ук-

---

Платон ВОРОНЬКО

ПІД НОВИЙ РІК

Чудесно створена земля
Що у космічнім русі
Життя на роки розділя —
Аби хороші друзі
Могли стрічати цілу ніч
Часи наступних новоріч.
Щоб кожен з нас,
Коли в чарках
Жарке вино іскриться
Оглянуть міг в своїх думках
Закінчену річницю:
Які завершені діла,
Які зробити мушу,
Кому добра чи, може, й зла
Хлюпнув у чисту душу.
І без гучних, добірних слів
Міг вирішить по правді:
В минулий рік горів чи тлів
І що лишив громаді,
Вітчизні — матері своїй,
Яка тебе зростила,
І до яких ти здатен дій,
Чи є порив та сила.
А потім, наче у строю,
Зібравши зброю, ранці, —
Річницю новую свою
Трудом зустріти вранці.
Так!
Добре створена земля,
Що в леті по ефіру
Життя на роки розділя,
Дає в майбутнє віру.

("Жовтень", Львів, січень, 1956)

раїни це був єдиний завод, який міг цим новобудовам виробляти механічне устаткування.

За ці роки можна навести деякі фактичні данні (у пудах):[23])

	1864	1865	1866	1867	1868	1869	1870	1871
вироблено заліза і сталі	—	4318	67807	43474	27615	26080	35010	14469
відлито чавунних виробів	—	17326	47841	51990	33342	—	—	—
виробів з чавуну	135861	—	8635	—	—	—	—	—
виробів із сталі та заліза	6411	3122	2521	2609	—	—	—	—
виробів із міді	337	118	47	—	—	—	—	—
гарматних набоїв	—	—	39206	—	—	—	—	—
машин та інструментів (у карбованцях)	52931	16267	27123	—	—	—	—	—

У 1867-68 рр. для військового відомства виго-товлено:[24])

		1868 р.	1867 р.
бомб 8-и цалевих	у штуках	940	354
бомб 6-и цалевих		4903	1000
бомб 24-ох фунтових		11368	6934
гранат 12 фунтових		6768	967
гранат 9 фунтових		9804	30646
гранат 4 фунтових		25488	13919
гранат 3 фунтових		—	1230
картечі		66237	—
бомб 5-ти пудових		1523	—
залізних виробів	у пудах	6517	4699
чавунних виробів		4901	5428
мідних ударних трубок		67620	36875
інші вироби	„ у карбованцях	7726	36791

Треба зазначити, що завод увесь час повертався до налагодження витопу чавуну на місцевій сировині. Особливо часто провадились такі плавки в 1834-44 рр. та у 1860-х роках. В останній період витоплено чавуну:[25])

1862 р. — 8.000 пудів
2863 р. — 4.000 пудів
1865 р. — 4.300 пудів
1870 р. — 12.000 пудів
1871 р. — 31.000 пудів
1872 р. — 15.100 пудів

Середньорічна продукція заводу в цьому періоді досягла чверть мільйона карбованців.[26]) Такий розквіт заводу продовжувався до 1871 року включно. У 1872 році завод зупинено, бо казна припинила давати замовлення, а на кошти, виручені з продажу продукції на приватні замовлення, він існувати не міг. Правда, був ще один фактор, який підірвав діяльність його: з новозбудованим Юзівським металюргійним заводом, який у 1872 році видав свою першу продукцію, Луганський завод конкурувати не міг.

У 1874 році завод знову перебирає у своє відомство міністерство державного майна і цим розпочинається п'ятий, останній період його існування. Справи виробництва йшли так кепсько, що 12 грудня 1875 року виходить указ про те, щоб завод продати з торгів. Торги призначено на квітень 1876 року, але на них ніхто не з'явився.

Наступного року почало заноситись на нову війну з Туреччиною (1877-78). У лютому 1877 р. завод отримав значне замовлення від військового міністерства, а саме: 31.472 штук шестицалевих бомб і 8.970 штук корпусів для ядер; а у вересні додатково замовлено 50.450 штук шестицалевих бомб і 100.000 дев'ятифунтових гранат, потім ще 95.500 шестицалевих бомб. Війна пожвавила й приватні замовлення.

Все це викликало потребу поширення й реконструкції заводу. На початку 1878 року вступили в дію: дві нагрівальні печі для цементування і для обливки набоїв свинцем, дві вагранки, дві сушилки в ливарному цеху. У 1883-84 рр. завод дальше поширювався. Побудовано ще одну вагранку, проведено в дворі заводу залізницю, збудовано нові приміщення для складів; потім у ливарному цеху збудовано дві вагранки найновішого типу (з гарячим дуттям) та введено ряд нових технологічних поліпшень.

На приватний ринок, крім уже відомих нам машин, завод розпочав виробляти різні гірничі машини для шахт. Створено ще один новий цех для ремонту всіляких машин, головно рудничих.

Середньорічна продукція в цьому періоді оцінювалась у 470.000 карб., а за 15 місяців війни виготувано озброєння на 1.700.000 карб.

Виробництво по роках виглядає так:[27])

У карбованцях

роки	казенні замовлення	приватні замовлення	разом
1874	280.988	30.528	311.516
1875	319.460	30.473	349.933
1876	172.900	16.840	189.740
1877	472.486	26.473	498.959
1878	1.619.280	42.177	1.661.457
1879	134.385	59.465	193.850
1880	436.714	43.588	480.302
1881	310.586	94.034	404.620
1882	294.561	72.099	366.660
1883	338.687	35.918	374.605
1884	443.951	28.307	472.258
1885	269.088	29.694	298.782
разом	5.093.086	509.596	5.602.682

Робітників у ці роки було 700-750 душ, а в роки війни: 1877 р. — 1.200, 1878 р. — 1.500.

На 1886 рік військових замовлень не поступило і завод змушений був звернутись до уряду за дотацією. Та замість дотації 23 січня 1887 року прийшло розпорядження: передати завод в аренду будькому. Бажаючих не знайшлося і 20 липня 1887 року завод остаточно закрили.

У 1895 році на тому місці збудували патронний завод, який діє й по сьогодні.

Дві обставини спричинили повну ліквідацію заводу.

1. У 1880-их рр. на півдні України були побудовані модерні металюргійні та машинобудівельні заводи, з якими старий Луганський завод, побудований сто років тому, зрівнятися не міг.

2. Уряд штучно тримав низькі ціни готової продукції на своєму заводі. Приватні підприємства уряд поставив у краще становище, бо за ті ж вироби платив вищі ціни.

Хоч діяльність заводу на протязі його майже столітнього існування увесь час була квола й незадовільна, одначе роля його в розвиткові Донбасу виняткова. Заводові належить почин та ініціятива у багатьох мірориємствах, які підготували велетенський розвій важкої промисловости в останній чверті XIX століття. А саме: майже всі перші відкриття покладів кам'яного вугілля, залізної руди та інших копалин належать йому; його експедиція знайшла поклади кольорових металів у Нагольному кряжі; з його ініціятиви відкрилася і його фахівцями трималася перша гірнича школа в Україні — Лисичанська гірнича школа; звідси вийшли перші кваліфіковані робітничі кадри; він оживив цей край, бо тут створили перший шпиталь, першу обсерваторію; Ученний комітет при Горному департаменті на засіданні від 21 березня 1827 року ствердив, що "Від нього (від Гаскойна. М. Х.) починається епоха удосконалення чавуно-ливарської справи в Росії".[28])

І нарешті:

а)Регулярне запотребування заводом палива викликало розвиток кам'яновугільної промисловости, яка тепер досягла рівня розвитку головних індустріяльних країн Зах. Европи.

б) Завод був родоначальником могутньої теперішньої металюргійної промисловости, що по основній металюргійній продукції (чавуну) уступає місце тільки Сполученим Штатам Америки.[29])

Тому, щоб знати сучасну Україну, поминути історію першого в Україні Луганського металюргійного заводу ніяк неможливо.

Покажчик джерел:

[1]) В. Холодковский. "Ворошиловградская область", журнал "Наша Страна" 6, 1940.

[2]) В. Ф. Гайдукевич. "Боспорское царство", стр. 81. Москва, 1949.

[3]) Е. Ковалевский. "Геогностическое обозрение Донецкого горного кряжа". Горный журнал, 1, часть 1, 1829, СПб.

[4]) Г. П. Данилевский. "Чумаки". Из путевых заметок 1856 года о нравах и обычаях украинских чумаков. "Сочинения", том 1, СПб, 1901.

[5]) Б. А. Дранов. "Черноморские проливы", стр. 45. Москва, 1948.

[6]) Экономическая география СССР. СССР по районам. Украина. Составил В. С. Клуп.

[7]) Г. Д. Бакулев. "Черная металлургия юга СССР", стр. 43-44. Москва, 1953.

[8]) П. Г. Любомиров. "Очерки по истории русской промышленности XVII, XVIII и начала XIX века". 1947.

[9]) Е. Ляховский. "Столица Донбасса", жур. "Наша Страна", 9, 1939.

[10]) див. Бакулев.

[11]) М. Е. Слабченко. "Матеріяли до економічно-соціяльної історії України XIX століття", том 1, Одеса, 1925.

[12]) Горный журнал, 2, 1829, СПб.

[13]) Министерство гос. имущества. "Очерк месторождений полезных ископаемых в Евр. России и на Урале". СПб, 1881.

[14]) Ив. Кованько. "Краткая историческая записка о происхождении и умножении горных заводов в России и о нынешнем их состоянии". "Гор. Жур.", 1926.

[15]) Ю. Гессен. "История горнорабочих СССР", том 1, Москва, 1926.

[16]) див. Ю. Гессен.

И. Гонимов. "Старая Юзовка, 1869-1905". Сталино, 1955.
[17]) І. М. Бровер. "Україна на переломі до промислового капіталізму". Т. 1, Одеса, 1931.
[18]) "Материалы для географии и статистики России", Екатеринославская губерния. В. Павлович. СПб, 1862.
[19]) див. Бакулев.
[20]) див. Павлович.
[21]) див. Павлович, див. Бакулев.
[22]) Географическо-статистический словарь Российской Империи, т. III, П. Семенов. СПб, 1867.
[23]) "Ежегодник Министерства Финансов", випуск 1, 2, 3, 4, 5, 6. СПб, 1869-1875.
[24]) Там же.
[25]) див. Бакулев.
[26]) "Историческое обозрение пятидесятилетия Министерства государственных имуществ" 1837-1887, часть 5, Горное дело. СПб, 1888.
[27]) Там же.
[28]) Горный журнал, 2, 1829, СПб.

У КИЄВІ НА РИНОЧКУ...

Недарма, очевидно, створив народ цю відому пісню. Ще на початку XI ст. в Києві було 8 базарів — такої кількости не знала тоді жодна західноевропейська столиця. Центральним базаром був "Бабин торжок". Він містився там, де тепер стоїть будинок історичного музею. Недалеко від "Бабиного торжка" проживали численні торгові представники різних міст і країн. Існував новгородський торговий двір, спеціяльні квартали Києва заселяли купці з Німеччини, Венеції, Греції, Моравії. "Бабин торжок" зручно зв'язувався з усіма районами міста.

На відміну від звичайних середньовічних базарів — невпорядкованих і брудних, "Бабин торжок" був парадним центром "міста Володимира", на якому (до виникнення Софійського собору) збиралось Київське віче. Біля торгу височіли кращі архітектурні споруди древньоруського зодчества: велична Десятинна церква, князівська гридниця, палаци, терем, могутні укріплення.

Для прикрашення площі князь Володимир Святославич обставив її скульптурами — трофеями боїв під Корсунем. Серед скульптур були жіночі статуї — від них, напевно, торг і дістав назву "Бабин".

Древньоруський торг був багатолюдний і шумний. Тому не випадково поети часом звертались до таких порівнянь: "Слышах стук велик и крик, аки торзи снимаются" (тобто "шумно, як на базарі"). Продавці і покупці голосно умовляли одни одного, клялись і сперечались.

З Волхова і Західньої Двини, з верхів'їв Дніпра і його приток, "соляним шляхом" з Галича, "залозним шляхом" з Криму і Візантії, великим водним шляхом "із варяг в греки" купці привозили в Київ сировину і сільськогосподарські продукти, предмети розкоші, золотий і срібний посуд, зброю, вина. В обмін на це купувались на торгах різні ремісничі вироби. На київські шиферні пряслиця (пристрій до веретен) був великий попит у Польщі і Волзькій Болгарії. Залізні висячі замки довгий час називались у Чехії "руськими замками". Скляні браслети, які вироблялись у майстернях Подолу, були любимими прикрасами жінок. Але головними предметами київського вивозу були хутра, мед, віск.

Про розміри торгівлі древнього Києва свідчать численні скарби, знайдені в різних частинах міста.

Л. Ситенко

УВАГА! **УВАГА!**

Кожна українська родина повинна мати

20-томову збірку художніх творів

ІВАНА ФРАНКА

Збірка містить: 115 оповідань, казок та дитячих поезій, 9 повістей, 5 збірок поезій (загально 437 віршів), 14 поем, 7 драматичних творів та ТРИ томи перекладних творів з чужих мов.

Тверда, гарно оформлена полотняна оправа.

Вже вийшли 1-й, 2-й і 3-й томи.

Дуже **вигідні** умови передплати: при зголошенні передплати ШІСТЬ дол., як аванс на 19-й та 20-й томи, і по три дол. після одержання кожного тому. 19-й та 20-й томи одержите за рахунок згаданого авансу.

Якщо Ви хочете мати збірку художніх творів Івана Франка вільну від будь-якої державної чи партійної цензури, вільну від тенденційного добору художніх праць поета, незасмічену комуністичними коментарями та поясненнями, збірку художніх праць Івана Франка ніким не спотворених, передплатіть 20-томову збірку художніх творів Івана Франка, що її видає Товариство "Книгоспілка" в Нью-Йорку.

Не відкладайте. Зразу ж зверніться у справі передплати або до найближчої української книгарні, або безпосередньо до нас на адресу:

KNYHO-SPILKA Publishing Co.
68 East 7th St.
New York 3, N.Y., U.S.A.

Лекції гри на п'яно для всіх. Домовлятись телефоном

LE 6-5898

Питати Тетяну Прушинську.

ФАРБИ

і

ТАПЕТИ — (WALLPAPER)
Власник: ОЛ. ОХРИМ
купите найліпше в

METROPOLITAN PAINT & WALLPAPER CO.
823 Dundas St. W. — EM. 4-6597
Toronto, Ontario

ІНШІ ЧАСОПИСИ ПРО "СОНЯШНИК"

Тижневик "НАРОДНЄ СЛОВО" (Пітсбург, США) у числі від 8. 11. 56 у статті "Про "Соняшник" та його "опікунів" рідних, між іншим пише:

"...Я є пересічний собі читач, але умію розріжнити добрий крам від вітром підшитого. Я не є письменник, але своїм "хлопським" смаком вмію відчути, де є мистецтво і дар слова та почуття. А причиною до написання тих пару рядків став гострий камінчик, кинений недавно одним нашим часописом в Америці (мова про "Свободу". Ред.) в сторону "Соняшника". На нього не збирають великих фондів по громадах, його не укладають окремі редакційні колегії. А як видко з напису "Соняшник" пише і редагує так уміло й цікаво тільки одна людина. Мабуть з усіх тих причин, а в додатку й релігійних, деякі круги цього журналу не люблять. Конкуренція — річ добра; але треба до неї підходити по американськи, а не кидати болотом на свого противника.

...Коли прийшлось згадати канадійський "Соняшник", то вилізло шило з мішка! Сказано про це видання, що більшість його змісту це... передруки з большевицьких журналів! — Щоб самому переконатись, купую в книгарні останнє число "Соняшника" за місяць жовтень ц. р., і там не знаходжу ані сліду із УССР! Заголовна сторінка, це великий портрет Івана Франка, якого сторіччя народження тепер святкуємо. На другій сторінці (обгортки) є три світлини із дітьми Рідної Школи в далекій Австралії. Дальше ідуть два вірші Івана Франка та актуальна статейка для дітей про цього поета. Читаємо там: "У всіх своїх творах Іван Франко закликав наш народ до волі, закликав визволитись і будуати власну державу."

Дальших три і пів сторінки посвячено святу Покрови Пресв. Богородиці, з прегарною релігійною світлиною на початку цієї статті. Ось заголовки: Покрова — українське свято; Пресвята Богородиця — Заступниця України. Мати Божа — Покровителька нашого війська; Святу Покрову шанують і сьогодні. — Дальше видруковано пять сторінок про нашого великого Кобзаря, з прегарними ілюстраціями також. — Решту займають такі вірші: Сонечко лишається, Осінні дощі, Шишкар та Про книжку. На закінчення знову світлина з нашими маленькими школярами в Австралії, на стіні хрест. Остання сторінка — велика світлина дикого зубра.

Де ж тут "большевизм"? — питає мене сам книгар. Невже ж звірі, птички, сонечко ясне — хоч би й передрук з будь якого на світі журналу, пахне політикою? В тій же самій книгарні попало мені в руки одно число католицького тижневика з Торонта, п. заг. "Наша Мета", ч. 41. Там на 4-тій сторінці редактор цього часопису дає добру відповідь одному польському "патріотові" нинішньої Польщі що оглядаючи Львів, скрізь бачив "польські сліди" у ньому. Навіть чудові квіти на вулицях і у парках Львова назвав "польськими", бо таких квітів нема у Києві, хіба у Кракові, Варшаві, Люблині... Йому відповідає "Наша Мета" ось як: "А вже, що стосується рістні та квітів, це ж справжня наївність. Відколи ж це квіти у свому рості кермуються національно-політичними міркуваннями, а не підсонням і географічною шириною?"...

За такі "передруки", як теж аполітичні літературні твори нещасних поетів у большевицькому пеклі, ніхто не вішає нікого поміж чесними Українцями. Майже всі наші часописи та журнали користуються численними творами підсовєтських письменників, і розумна та чесна українська громада нікого за це не критикує, а тимбільше не називає "большевиком". А що вже казати про невинні пташки та квіти, які літають скрізь по світу, і про яких пишуть гарні віршики поети всіх народів світу, українського теж... Це єдина тема, на яку вільно і свобідно вони нам пишуть. Про кохання теж. Бо це також міжнародні і аполітичні струни...

Читаймо "Соняшник"', щоб стати добрими, і других добра навчити. "Педагогів" зокрема...

Справедливий читач."

"УЧИТЕЛЬСЬКЕ СЛОВО", орган Об'єднання українських педагогів у Канаді, в числі за листопад ц. р. пише (передруковую без мовних поправок):

"Соняшник" — ілюстрований місячник для дітей. З видавництва "Нові Дні" ми одержали оказові числа (2-9) ілюстрованого журналика для українських дітей "Соняшник". Нам приємно підкреслити на цьому місці, що згаданий журналик є дуже розважно й цікаво редагований, і, що найважніше, з великим педагогічним умінням. На зміст журналика складаються вірші, проза та ілюстрації цінні тим, що відповідають інтелектуальному рівневі й сприйманню дітей у віці від найменших до найстраших. Замітне і те, що журналик, крім інших, намітив у першу чергу й національне виховання молоді, що позначується виразно в його елементах змісту. Нам залишається одне, а саме: дорадити батькам передплачувати для дітей ілюстрований місячник — журнлик "Соняшник".

Шановну Редакцію щиро вітаємо з нагоди появи місячника "Соняшник", а з оглядів педагогічних одночасно дораджуємо: такі речення як ті, що подані наприкінці статті "Хрищення княгині Ольги" (Рік І. Ч. 5. Травень 1956, ст. 7), заступити в майбутньому іншими, пр.... "за її працю в Україні, весь український народ і українська церква вважають її святою".

В останній хвилині ми одержали "Соняшник" ч. 10 за місяць жовтень 1956 р. З непритаєним задоволенням відмічуємо на цьому місці, що в цьому числі питома вага "Соняшника" зросла вдвоє, позначившися сильним соборницьким духом."

Така оцінка в органі організації, що складається **виключно** з представників західніх областей, і 99 відс. членів якої вважають за свій національний обов'язок ліквідувати П. Волиняка, "як клясу" — справді багатозначна. Може вона означає і злам у праці Об'єднання?..

Я, крім подяки редакції "Учительського Слова", скажу тільки, що укладаючи ч. 10 "Соняшника", я, як і завжди, найменше думав про "соборницький дух". Я вперто (ще й досі!) розглядаю нашу націю як моноліт, а не зліпок з двох народів.

Саме в цьому і виявились мої розходження з Об'єднанням Педагогів, через які я й вийшов з цієї організації, хоч був її членом з першого дня її існування.

П. Волиняк

ПОМЕР ОЛЕКСАНДЕР ДОВЖЕНКО

Українська радянська преса повідомила, що 27 листопада 1956 року помер Олександер Довженко — один з найвизначніших кінорежисерів світу, кіносценарист і один з найвизначніших українських письменників нашого століття.

Олександер Довженко народився в с. Сосниці 1894 року. Після закінчення педагогічного інституту займався малюванням. Деякий час був на дипломатичній службі.

З 1925 року О. Довженко працює в кіномистецтві. До кращих його фільмів належать: "Вася реформатор", "Ягідки кохання", "Сумка дипкур'єра", "Звенигора" (1927), "Арсенал" (1929), "Земля" (1930), "Іван" (1932), "Аероград" (1935), "Щорс" (1937).

У 1940-44 рр. О. Довженко працював над документальними фільмами "Визволення", "Битва за нашу рідну Україну", "Перемога на Правобережній Україні".

Під час останньої війни О. Довженко, перебуваючи на фронті, написав ряд оповідань: "Зрадник", "Ніч перед боєм", "Мати" та інші, у яких виявив себе як обдарований письменник.

Найновішим його літературним твором, відомим на еміграції, досі є "Зачарована Десна", відома вже читачам "Нових Днів". О. Довженко в літературі був послідовником "гоголівської школи", якщо можна так висловитись. Він, як Ю. Яновський і Остап Вишня, шукали глибини великої людської душі. Мабуть не буде великим перебільшенням, коли скажемо, що в "Зачарованій Десні" О. Довженко виявив не тільки нечувану в нашій літературі силу спостережливости і силу вислову, а й довів просто до геніяльного поєднання смішного й трагічного. Знання української людини і самовіддана любов до неї, як і до всієї України взагалі, у "Зачарованій Десні" доведена до майже трагічної глибини. На жаль, досі цей твір лишився поза увагою критики не тільки в Україні, а й на еміграції. Сподіваємось, що ця прогалина скоро буде виповнена.

У 1947-48 рр. О. Довженко написав п'єсу "Життя в цвіті", на основі якої пізніш поставив фільм "Мічурин" (минулого року демонстрований у Канаді і США).

Більшість фільмів О. Д. ставив за власними сценаріями, але "Звенигора" продукована за сценарієм Майка Йогансена та генерал-хорунжого Юрка Тютюнника, а "Сумка дипкур'єра" за сценарієм Заца та Шаранського.

Останні місяці свого життя Покійний працював над новим українським фільмом "Поема про море", у якому показано будівництво Каховської гідроелектричної станції (фільм не закінчено).

Не зважаючи на "актуальність" тематики Довженкових фільмів, Покійний був у сталому творчому конфлікті з окупаційною владою і її казенним "соцреалізмом", з яким його творчість не мала нічого спільного. Більшість його творів скоро знімалась з екрану, а його неперевернеша досі "Земля" трохи не стала причиною його фізичної ліквідації.

В особі Олександра Довженка Україна втратила найвизначнішого кінорежисера, геніяльність якого визнав цілий світ, а також і геніяльного письменника, який, на жаль, не встиг виявити себе так повно, як у фільмі. Поруч з тим Україна в особі Олександра Довженка втратила одного з найвизначніших діячів нашого національного відродження, одного з членів старої гвардії, яка в пореволюційній добі так багато зробила у формуванні нашої нації. В особі Олександра Довженка ми втратили й великого патріота, який досконало знав Україну, який безмежно її любив у цілості, а не по частинах, і в цій великій любові здобував творче надхнення і радість свого великого життя.

Вічна пам'ять Олександрові Довженкові — одному з найвизначніших українців нашої доби!

Редакція

ОЛЕКСАНДЕР ДОВЖЕНКО І... "ГОМІН УКРАЇНИ"

Кілька читачів звернули мою увагу на вістку про смерть О. Довженка у "Гомоні України" (15. 12. 56 р.), у якій сказано: "Олександер Довженко не зумів визволитися від совєтського штампу і офіційної реалістичної школи і тому більшість його праць представляє продукт на замовлення уряду і компартії".

Звичайно, що це є доказом незнання справи, про яку пишеться. Це зразковий приклад саме того "офіційного штампу", у якому обвинувачено О. Довженка. О. Довженко, звичайно, мусів якось відбивати добу і замовлення влади, але він це робив **тільки тематично, а не творчо.** Не можна розглядати творчість великого мистця, виходячи тільки з засад сьогоднішньої політики. У такому розгляді ми мистця ніколи не побачимо і не зрозуміємо.

Я сподіваюсь, що в "Нових Днях" на цю тему ще будуть відповідні статті. Зараз я веду переговори з кількома нашими авторами, щоб одержати відповідні матеріяли про творчість О. Довженка. Сподіваюсь, що хоч дещо мені вдасться роздобути.

П. Волиняк

МАЄМО ТАКІ ДИТЯЧІ ВИДАННЯ:

Тарас Шевченко — ВІРШІ, стор. 44, фомат: 10x7, 42 ілюстрації і портрет Т. Шевченка роботи Слищенка. Колоровий друк, обкладинка двокольорова, гарний папір. Ціна $0.90

РАЙДУГА — збірочка для дітей молодшого віку, стор. 16, формат 10x7 цалів, 26 ілюстрацій, гарний папір, кольоровий друк, обкладинка в 2-х кольорах. **Ціна $0.35**

М. Трублаїні — ПРО ДІВЧИНКУ НАТАЛОЧКУ І СРІБЛЯСТУ РИБКУ", стор. 16, формат 10x7 цалів. Великі на всю сторінку ілюстрації, обкладинка в 2-х кольорах. **Ціна 0.40**

"СОНЕЧКО Й ХМАРИНКА" — збірочка для дітей молодшого віку, стор. 16, формат — 10x7 цалів, 33 ілюстрації, гарний папір, кольоровий друк, обкладинка в двох кольорах. Ціна $0.35

"РУКАВИЧКА", стор. 16, формат 10x7 цалів, великі й гарні ілюстрації, кольоровий друк. Ціна $0.40

NOWI DNI
Box 452, Terminal A
Toronto, Ont., Canada

(Продовження з 2-ої стор. обкладинки)

тичнішим читачкам!) радісного Різдва Христового і по гарбі щастя кожному (і кожній!) у наступному році. А коли я в час свят комусь вчасно не відповім чи чогось вчасно не вишлю, то вже хай Бог простить, а ви вибачайте!

Ваш

П. Волиняк

У попередньому числі повідомлено, що п. Сірко з Ошави, Онтаріо, Канада, переслав 9.00 дол. на розбудову журналів зі збірки на хрестинах у п. Ів. Манька, але не подав імени самого хрещеника. Його ім'я Григорій, син Івана та Тіни Маньків. Гостям — найщиріша подяка, а малому Григорію — рости великому та розумному на радість своїм батькам!

Редакція

А. ЮРИНЯК

БАЛЯДА НОВИХ ДНІВ

(Новорічне)

В глибокій задумі, схилившись чолом,
Один, як той палець, сидів за столом
Редактор і скорбно на Дні поглядав
(Вельми бо стомився і духом упав)
І думав: нехай вже рішає Читач,
Він хитрий — заліг в передплаті, й хоч плач!
Не витягнеш вгору, і падать шкода.
Йому ж Читачеві, як з гуски вода!
"Гай-гай, небораче!" — до себе сказав
Редактор і тут же в безодню сну впав.
І раптом з'явився не мал, не велик,
Ось так пересічний у сні чоовік:
Ні вусів козацьких, нема й бороди,
А чує Редактор — неначе біди
Якоїсь повіяв від приходня дух.
Приглянувся ближче — й зрадів одчайдух:
Читач?! Як чудово! Давно вже почуть
Хотів я від нього — яка моя путь?
Він, видно, таїть щось. Проте, не схова!
Ми знайдемо, любий, до тебе слова:
"Скажи, мій Читачу, — Редактор почав, —
Чи жив буду далі, чи я вже пропав?
Не бійся, Читачу, я гроші верну,
Я хочу лиш правду почути одну."
Читач не з плохих був. Однак на чолі
З натуги з'явились аж краплі малі.
Не хтів бо Редактора вбити Читач,
Та жаль йому й Днів. Отож мовить: "Пробач!
Готові до бою завжди твої Дні —
І грізні нахвалки, й обмови брудні
Вони побороли на страх ворогам,
Що, зрештою, знаєш ти добре і сам.
Але якщо йде про фізичне буття —
Загинеш від Днів ти, й нема вороття!
Хто раз в рідну пресу колись десь устряв,
Життя свого певно літ десять він втяв.
Тож мислю я так, що покинути Дні
Тобі не судилось. Хіба лиш у сні
Ти можеш про інший ще мріяти фах.
Ніщо вже не світить тобі, і Аллах
Напевно завзявся тебе покарать,
Бо всі мали б пильно Коран лиш читать!"
Редактор прокинувся. Північ була,
А вулиця людом святковим гула.
"Ага! Це ж стрічають тепер Новий Рік,
А я... постривай — де ж Читач? Де він втік?!
І чує — озвався Читач в далині:
"Тримайся, козаче! Давай Нові Дні!"

РАННІЙ МАЛЮНОК ШЕВЧЕНКА

Порівняно недавно, уже в 30-х роках нашого століття, у пресі з'явились відомості про те, що знайдено дуже ранній малюнок Шевченка. Його відшукали у фондах Державного російського музею в Ленінграді і в лютому 1929 року передали в Інститут Тараса Шевченка в Харкові. На малюнку зображено молоду вродливу жінку. На її розкішному кучерявому волоссі й плечах — прозорий шарф. Робота вражає відчуттям форми. Легкість і тонкість штриха свідчать про те, що вже тоді Шевченко досконало володів олівцем. Але ще більше вражає підпис. Рукою юного Шевченка під малюнком написано: "1830 года. Рисовал Тарас Шевченко".

Отже, Тарас Шевченко виконав цей малюнок, коли йому було якихось шістнадцять років, під час перебування у місті Вільно.

Слід відзначити, правда, що ця найраніша з відомих досі робіт Шевченка не є, очевидно, його оригінальним малюнком. Це, мабуть, копія з якоїсь гравюри. Цікаво, що під згаданим вище підписом Шевченка неясно видно якісь інші літери. Щоб краще розглянути цей другий, майже зовсім стертий підпис, малюнок був досліджений і піддан спеціяльному фотографуванню в Харківському інституті наукової експертизи. В результаті було не повністю розібрано: "В1: У... Но. Григорьев". Останнє слово ледве можна прочитати. Можливо, воно було частиною підпису "Рисовал Тарас Шевченко, сьін Григорьев", який згодом Шевченко ви-

тер і зробив наведений вище. В самому низу малюнка ледве помітно ще якийсь напис олівцем, але він дуже нечіткий і, крім того, здається, зроблений німецькою мовою. Отже, перед дослідниками стоїть завдання прочитати і з'ясувати, що означають ці написи. Це тим важливіше, що в літературі досі не з'ясовано, звідки Шевченко скопіював свій малюнок.

Цікавий також і інший момент. На цьому малюнку внизу коричневим чорнилом зроблено ще один напис: "На память Александру Ивановичу Уварову. Т. Шевченко". Цей дарчий напис, без сумніу, належить Шевченкові й зроблений ним, як довела звірка з автографами поета, у молодому віці. Про сім'ю Уварових, до якої належав і новий власник Шевченкової роботи, поет згадує у своєму "Щоденнику". Шевченко бував у них після повернення з десятилітнього заслання. Але про них він пише також і в своїй автобіографічній повісті "Художник": "Праздник встретил я в семействе Уваровых. Не подумайте — графов. Боже сохрани, мы еще так высоко не летаем. Ето простое, скромное купеческое семейство, но такое доброе, милое, гармоничное, что дай Бог, чтобы все семейства на свете были таковы".

Ця робота Шевченка, яку називають то "Жіноча голівка", то "Погруддя жінки", виконана понад 125 років тому. За довгий час малюнок побував у різних руках і в різних установах. Від Уварових він перейшов у збірку Д. І. Толстого, потім був переданий у Російський музей, далі в Інститут Шевченка, в галерею картин Шевченка. Тепер він перебуває в експозиції Державного музею Т. Г. Шевченка АН УРСР.

За 125 років папір пожовк, на ньому з'явились коричневі плями — ознаки залізної хвороби, малюнок роз'їли грибкові спори. І от у грудні 1954 року малюнок знову став таким, як і 125 років тому, ніби він зроблений учора. Папір побілів, плями зникли, грибкові колонії знищено. Малюнок реставровано в художньо-реставраційних майстернях Міністерства культури СРСР у Москві.

Така біографія "Жіночої голівки" — найранішої відомої досі роботи Т. Г. Шевченка.

"Україна", ч. 9, 56.

Л. Махновець

КОРЕКТОРСЬКІ НЕДОГЛЯДИ:

Просимо читачів виправити коректорські недогляди:

У ч. 82 у статті В. Чапленка стор. 5, 1-ша шпальта, 16-й рядок знизу замість "писаніях та бі- має бути **"плясаніях" та "бі-;** там же, стор. 5, 1-ша шпальта, 2-й рядок згори замість аж до XII в., треба — **аж до XVII в.**

У ч. 83, стор. 27 у рецензії Б. Олександрова, 23 рядок згори треба читати: "...є настрій, є **щирість."**

У ч. 83, у листі архиєпископа Михаїла, стор. 26, 1-ша шпальта, 31 рядок згори замість "УАПЦ" треба читати "православної церкви в Україні".

Редакція

СПИСОК

авторів, що їх твори були видруковані в "Нових Днях" протягом 1956 року. У список включено й малярів, репродукції творів яких були видрукувані в журналі.

Число після прізвища вказує номер журналу, у якому було видрукувано твори цього автора.

1. Антонович Дмитро — 72
2. Боровський М. (Канада) 72
3. Вакуленко П. (Австралія) — 82
4. Василева Олена (США) — 78-79
5. Веретенченко Олекса (США — 73, 83
6. Вишня Остап — 75, 81, 82
7. Вітмен Волт — 75
8. Волиняк Петро (Канада) — 73, 74, 75, 76, 77, 78-79, 81, 82, 83
9. Воронько Платон (Україна) — 80
10. Ворскло Віра (Канада) — 72
11. Гай-Головко Олександер (Канада) — 77
12. Гаран Євген (Австралія) — 82
13. Глущенко Микола (Україна) — 83
14. Гордієнко Гаврило (США) — 77
15. Гордійчук М. (Україна) — 82
16. Грінвальдт Борис (США) — 76, 78-79
17. Далека Л. (Австралія) — 75
18. Дікінсон Емілія — 73
19. Довженко Олександер (Україна) — 77, 77-78, 80
20. Зуєвський Олег (США) — 73
21. Іванисенко В. (Україна) — 76
22. Карпенко-Криниця Петро (США) — 72, 80
23. Качуровський Ігор (Аргентина) — 81
24. Килимник Олег (Україна) — 74
25. Килимник Степан (Канада) — 76
26. Кістяківський О. (Україна) — 80
27. Клішевіч Уладзімер (США) — 72, 80
28. Коваленко Людмила (США) — 83
29. Колос Макар (США) — 75
30. Компаніець Лідія (Україна) — 75
31. Левицький Мирон (Канада) — 80
32. Ломачка Свирид (Канада) — 83
33. Малишко Андрій (Україна) — 78-79
34. Масенко Терень (Україна) — 78-79
35. Матушевський Юрій (Канада) — 76
36. Махновець Л. (Україна) — 76
37. Маценко Павло (Канада) — 75
38. Мироненко Гордій (США) — 75
39. Михаїл, архиєпископ — 83
40. Мовчан Юліян (США) — 80
41. Накашідзе Юрій (Франція) — 74
42. Нехода Іван (Україна) — 83
43. Новаківська Галина (Канада) — 72
44. Носик Ірина (Канада) — 72
45. Одарченко Петро (США) — 76
46. Олександрів Борис (Канада) — 73, 81
47. Орест Михайло (Німеччина) — 82
48. Осадчий Б. (США) — 77
49. Охримович Марія (Канада) — 83
50. Павловський В. (США) — 72, 73, 77

51. Парамонів С. (Австралія) — 83
52. Пархоменко В. (Україна) — 80
53. Первомайський Леонід (Україна) — 74, 75, 83
54. Петров Юрій (Україна) — 80
55. Пилипчак С. (Україна) — 80
56. Піккієв Й. (Україна) — 76, 81
57. Повстенко Олекса (США) — 78-79
58. Подільський Б. (США) — 78-79
59. Позичанюк Йосип — 76
60. Постишев Павла — 78-79
61. Процюк С. Ю. (Австралія) 76, 77
62. Ревуцький Валеріян (Канада) — 72, 73, 74
63. Рильський Максим (Україна) — 81, 82
64. Риндик Степан (США) — 72, 74, 76, 83
65. Розгін Іван (США) — 75, 81, 82, 83
66. Ромен Л. (Канада) — 83
67. Русальський Володимир (Австралія) — 74, 77, 81
68. Самойловський І. (Україна) — 80
69. Сварог Вадим (США) — 73, 75, 78-79, 80, 82
70. Сидоренко Петро (Канада) — 72
71. Ситник Михайло (США) — 78-79
72. Сібо Божена (Австралія) — 75, 80
73. Скальбе Карліс — 75
74. Славутич Яр (США) — 76, 83
75. Смотрич Оександер (Канада) — 83
76. Сокульський Д. (Канада) — 75
77. Соловей Дмитро (США) — 76
78. Соломонов Михайло (Україна) — 80
79. Ольга С. (США) — 80
80. Сосюра Володимир (Україна) — 76, 82
81. Стеблець В. (США) — 72, 77
82. Степ Павло (Канада) — 75, 80
83. Стефанчук В. (Україна) — 80
84. Стрювер А. (Канада) — 72
85. Східній Гліб (Канада) — 74, 81
86. Тарнавський Остап (США) — 77
87. Теліжин Омелян (Канада) — 72
88. Ткаченко Валентина (Україна) — 81
89. Туркало-Розгін Євгенія (США) — 82
90. Упеник Микола (Україна) — 82
91. Фіяла Юрій (Канада) — 75, 76
92. Фомін Євген — 74, 75
93. Франко Іван — 80
94. Хвильовий Микола — 76
95. Чапленко Василь (США) — 73, 77, 78-79, 81, 82
96. Черінь Ганна (США) — 73
97. Чичка Хведосій (Аргентина) — 80, 81
98. Чорнобицька Галина (Австралія) — 78-79, 80
99. Шерех Юрій (США) — 73, 77, 78-79
100. Шпорта Ярослав (Україна) — 81
101. Шумська Ірина (Канада) — 72
102. Щербак Микола (США) — 76, 80
103. Юриняк А. (США) — 75, 78-79, 82
104. Ющенко Олекса (Україна) — 82

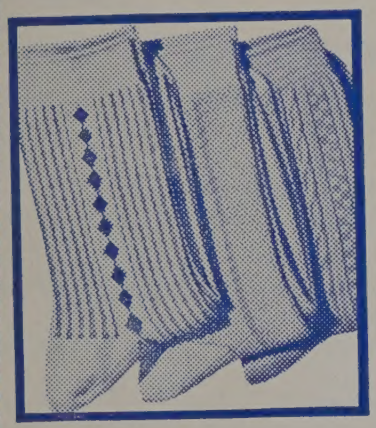

КАНАДІЙСЬКІ РОЗКІШНІ НОВІ ШКАРПЕТКИ

Двопідошовні шкарпетки винятковий винахід фірми ПЕНМАНС; він такий вдалий, що його наслідує весь світ. Ці ПЕНМАНСОВІ шкарпетки — єдині цього роду в Канаді. Розтяжні, одного розміру. Подвійні підошви — подвійна вигода. На весну ПЕНМАНС випустить цей крам у великому виборі пастелевих відтінків. Будуть однокольорові і з узорами... з тривкого нейлону, з нейлону і вовни, або з нейлону і бавовни. Модно одягнись і усміхнись: усміх — знак вигідного взуття. Жадайте лише ДВОПІДОШОВНИХ, однорозмірних розтяжних шкарпеток виробу

Penmans

20-S-6

Watson's

372

АТЛЕТИЧНІ СПОРТОВІ ШТАНЦІ

Визначні Ватсонові зразки! Всі рухливі чоловіки справді цінять Ватсонів „павч" з 3-мапідтримками на животі. Незрівняний комфорт для чоловіків. Фахово пошиті. Легко перуться, не треба прасувати, витривалі. Тільники (майки) допасовані.

W-11-56

Mr.M.Baran,96
3255 Normandy Ave.
Chicago,34,Ill.USA

G-LUKE'S ELECTRICAL APPLIANCE CO.

ХОЛОДИЛЬНИКИ КРОСЛЕЙ ШЕЛВАДОР, ЕЛЕКТРИЧНІ ТА ГАЗОВІ ПЕЧІ МОФЕТ, ТЕЛЕВІЗІЙНІ АПАРАТИ, ПРАЛЬНІ МАШИНИ ПИЛЕСМОКИ, МЕБЛІ ДЛЯ СПАЛЕНЬ ТА МЕШКАНЕВИХ КІМНАТ ТА БАГАТО ІНШИХ МЕБЛІВ, ПІЯНІНА ТА АКОРДІОНИ ТА ІНШЕ.

797-799 ДАНДЕС СТ. ВЕСТ, ТОРОНТО, ОНТ.

Телефон ЕМ 8-9228

"ПОРОГИ"

перший літературно-мистецький журнал на американському континенті.

В "ПОРОГАХ"

друкують свої праці українські поети, письменники, мистці та вчені.

В "ПОРОГАХ"

друкуються переклади кращих літераторів світу.

Річна передплата в Канаді і ЗДА $3.00.

Замовляти:

Nowi Dni, Box 452, Term. A. Toronto, Ont., Canada.

ЛІТУРГІЯ НА ЧОТИРИГОЛОСНИЙ ХОР

Музика Григорія Китастого

Книга має 60 сторінок, ціна — 6.00 дол.

Замовляти на адресу:

H. KYSTATY
14114 Chapel Ave.
DETROIT, 23, MICH., USA.

НОВА УКРАЇНСЬКА АПТЕКА

NORTOWN PHARMACY

1584 EGLINGTON AVE. WEST at OAKWOOD AVE.
PHONE: OR 3213

під керівництвом

Христини Вертипорох-Болюбаш Б. Сц. Фарм.

виготовляє скоро рецепти тутешніх та європейських лікарів. На бажання висилає ліки до всіх країн Европи і в Україну.

КНИГИ М. ОРЕСТА:

1. **Душа і доля. Збірка поезій** Ціна 40 ц.
2. **С. Ґеорґе. Вибрані поезії.** Переклади М. Ореста. Ціна 1 дол.
3. **Рільке, Гофмансталь, Давтендай. Вибір поезій.** Переклади М. Ореста. Ціна 1 дол. 30 ц.
4. **Антологія французької поезії.** Переклади М. Ореста. Ціна 1 дол. 30 ц.
5. **Антологія німецької поезії.** Переклади М. Ореста. Ціна 2 дол.
6. **Ш. Леконт де Ліль. Поезії.** Вибір і переклади М. Ореста. Ціна 1 дол. 50 ц.

Можна набути звернувшись на таку адресу:

MR. PETRO ROJENKO
4632 Colonial Ave. Montreal, Que. Canada

Приймається передплата на дитячий місячний журнал

СОНЯШНИК

Журнал має 20 сторінок друку, багато ілюстрацій , друкується на гарному папері, кольоровий друк.

Передплата на рік:

Канада — 3.00 дол., США — 3,50 дол.

Австралія й Англія — 20 шіл.

Ціна окремого числа — 30 центів, в Англії й Австралії — 2 шіл.

Замовлення і все листування слати на адресу „Нових Днів".

Вийшла з друку нова книжка під повищою назвою

Левко Ромен: ПОЕМИ

(В-во "Євшан-Зілля")

Поема про І. Франка ("НАОСТАНКУ") та інші з історичною тематикою.

Ціна — 1 дол. Питати в книгарнях.

Адреса для замовлень:

S. KOWALSKYJ

76 Lindsey Ave., — Toronto, Ont.

НОВИНКА

У видовництві „УКРАЇНА" вийшла з друку і поступила в продаж сатира проти московського окупанта

Повість про ДІ-ПІ

„АНТОН БІДА — ГЕРОЙ ТРУДА"

ВІДПОВІДЬ ЛЮДОЛОВАМ

Автор — Іван Багряний

Розмір книги — 272 стор. На гарному папері. В суперобкладинці.

ЦІНА: в США, Канаді й Австралії — 3 ам. дол.
В Англії — 12 шилінгів
В Німеччині — 6 нм.

Замовлення надсилати до В-ва „УВ".

Також книгу набувати в усіх представництвах „УВ" по всіх країнах.

Всі прибутки з цього видання поступають у фонд спеціяльної комісії для боротьби з радянською акцією.